

AKTINES

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΥΠΟ ΔΙΑΛΥΣΗ (Γ.Β.Μ.)..... 161
- Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΑΜΑΣΚΟΝ (Βασ. Κ. Σταθάκη)..... 164
- Η ΚΡΑΥΓΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (Νίκου Θ. 'Αρβανίτη)..... 167
- Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΤΙΑ (Ιωάννου Κ. Τσέντου) 174
- ΩΡΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΣ (Α.)..... 184
- ΣΧΟΛΙΑ (Βασ. Κ. Σταθάκη)..... 187
- ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. 'Επικοινωνίας τῆς Χ.Ε.Ε.)..... 190

ΕΤΟΣ 73ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2010

ΑΡΙΘ. 712

ΕΥΡΩ 1,50

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ
Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ 20^{όν} ΑΙΩΝΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΑΘΗΝΑΙ 2008

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 73ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2010

Ἀριθ. 712

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΥΠΟ ΔΙΑΛΥΣΗ

Μέ τίτλο «Ευρωπαϊκή Ένωση υπό διάλυση» ὁ ἀρθρογράφος David Ignatius τῆς «Washington Post» γράφει μεταξύ ἄλλων:

«Βάζοντας τὰ θεμέλια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως μέ τή συνθήκη τῆς Ρώμης, τό 1957, οἱ Εὐρωπαῖοι ἠγέτες ἔκαναν λόγο γιά «ὄλο καί πιό Ἐνωμένην Εὐρώπην», ἀλλά ποτέ ἕως σήμερα δέν ἀποδέχθησαν τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς δέσμευσης. Ἦθελαν ἐνιαῖο νόμισμα, ἀλλά ἀρνήθησαν νά ἐφαρμόσουν μία κοινή δημοσιονομική πολιτική πού θά ἐξισορροποῦσε τοὺς προϋπολογισμούς τους. Ἦθελαν κοινή σημαία, ἀλλά ἀπέρριψαν τό Εὐρωπαϊκό Σύνταγμα. Ἦθελαν τὰ ὀφέλη τῆς κοινότητος, ἀλλά ὄχι τοὺς περιορισμούς καί τίς εὐθύνες.

Ἐδῶ καί μία δεκαετία, τό ὕφαντό τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνοποίησης, κεντημένο μέ τόσο εὐγενικά ἰδεώδη ἀπό τήν πρώτη μεταπολεμική γενιά, ἔχει ἀρχίσει νά ξηλώνεται. Τήν περασμένη ἐβδομάδα ἀκούγονταν οἱ ραφές νά σπᾶνε, καθῶς ἡ Γερμανία καί ἄλλες ἰσχυρές οἰκονομι-

κά χώρες σκέφτονταν ἂν θά σώσουν τήν Ἑλλάδα.

Ἡ σοβαρότητα τῆς εὐρωπαϊκῆς κρίσης φαίνεται ἀπό τό γεγονός ὅτι δέν ὑπάρχουν καλές λύσεις στό ἐλληνικό κουβάρι. Οἱ βραχυπρόθεσμες λύσεις τίς ὁποῖες ζητοῦν οἱ ἐπενδυτές δημιουργοῦν μακροπρόθεσμα σοβαρά προβλήματα. Τό χειρότερο εἶναι ὅτι οἱ θεομοῖ πού θά μπορούσαν νά καταρτίσουν ἕνα πλαίσιο πού νά ἐγγυᾶται τή μακροπρόθεσμη σταθερότητα δέν ὑπάρχουν καί τό πιθανότερο εἶναι ὅτι δέν πρόκειται νά δημιουργηθοῦν ἐν μέσω κρίσης».

Καί καταλήγει: «Ἐπί χρόνια, οἱ ἀναλυτές ἀνησχοῦσαν ὅτι τό εὐρωπαϊκό ἐγχείρημα θά καταστραφεῖ ἐξ αἰτίας τῶν ἐντάσεων ἀνάμεσα σέ Ἀνατολή καί Δύση, ὅμως τό πραγματικό ρῆγμα εἶναι ἀνάμεσα σέ Βορρᾶ καί Νότο. Ἡ Ε.Ε. συμφιλίωσε παλιούς ἐχθρούς, κατήργησε τοὺς ἐμπορικούς φραγμούς, βοήθησε στήν ἀνατροπή τοῦ κομμουνισμοῦ καί δημιούργησε εὐμάρεια. Ἀλλά δέν οἰκοδόμησε τήν ὄλο καί στενότερη ἔνωση

πού υποσχέθηκε - και τώρα πληρώνει τό τίμημα» («Καθημερινή» 4.5.2010).

Τό πρόβλημα, λοιπόν, τί Εὐρώπη θέλουμε εἶναι τεράστιο καί πολυσχιδές. Ἡ μέχρι σήμερα πορεία της ὁμως, μαρτυρεῖ τοῦλάχιστον παχυλή ἄγνοια τοῦ πῶς τήν ἐμπνεύσθηκαν καί τήν σχεδίασαν οἱ πρωτεργάτες της, οἱ ὅποιοι, ἄς μή λησμονοῦμε, ἦσαν καί πνευματικές προσωπικότητες. Φωτεινό πνεῦμα ὁ Ρομπέρ Σουμάν, ἐμπνευστής καί θεμελιωτής τῆς μεγάλης αὐτῆς ιδέας, ὑπῆρξε πιστός Χριστιανός καί πάνω στίς αἰώνιες αὐτές ἀξίες θέλησε νά οἰκοδομήσῃ τήν Εὐρωπαϊκή Ἑνωση.

Τό ἐρώτημα σήμερα εἶναι: Ποιά Εὐρώπη διαμορφώνεται καί πῶς διαμορφώνεται; Μέ τί ὑλικά χτίζεται; Χτίζεται μέ γερά ἢ ἀπλῶς μέ φανταχτερά ὑλικά; Στηρίζεται στό βράχο ἢ στήν ἄμμο; Ποιό εἶναι τό θεμέλιό της; Ἄν εἶναι μόνο τό εὐρώ ἢ τυχόν πτώση του θά συμπαράσῃ καί ὅλο τό οἰκοδόμημα. Ἄν δέν συνειδητοποιήσουμε ὅτι ἡ οἰκονομική καί νομισματική ἐνοποίηση δέν ἀρκεῖ, ἡ πτώση θά εἶναι μεγάλη. Τέτοια μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα δέν θεμελιώνονται σέ οἰκονομικά μόνο σχήματα. Πολλοί εἶναι σήμερα μέσα στούς κόλπους τῆς Εὐρώπης πού ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ νομισματική ἐνοποίηση προϋποθέτει πνευματική ἐνότητα, εὐλικρίνεια, ἐντιμότητα, ἀλληλεγγύη, σεβασμό στίς πνευματικές, ἐθνικές καί ἠθικές ἀξίες. Χρειαζόνται πρῶτα ἄνθρωποι μέ ἀρχές, ὅπως ἦσαν οἱ πρωτεργάτες της.

«Τό μεγαλύτερο σφάλμα τῶν φεντε-ραλιστῶν θά ἦταν ἡ ὑποτίμηση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκή Ἑνωση ἀποτελεῖται ἀπό ἐθνικά κράτη. Αὐτό ση-

μαίνει ὅτι ἡ ἐνοποιητική διαδικασία δέν μπορεῖ νά ὑπερβεῖ κάποια ὄρια. Ἡ Ἑνωμένη Εὐρώπη μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ καί νά διατηρηθεῖ μόνο ἐάν σεβασθεῖ ἀπολύτως τά ἔθνη, τίς πατρίδες καί τοὺς πολιτισμούς πού τή συναποτελοῦν. Ἐάν, δηλαδή, σεβασθεῖ ἀπολύτως τίς εὐαισθησίες καί τίς ιδιαιτερότητες τῆς κάθε συνιστώσας. Ἡ Ἑνωμένη Εὐρώπη δέν μπορεῖ νά εἶναι ἓνα χωνευτήρι ἐθνοτήτων καί πολιτισμῶν, ὅπως οἱ Η.Π.Α. Ὅσοι ὀνειρεύονται ἓνα εἶδος ὑπερεθνικοῦ ὁμοιογενοποιημένου Εὐρωπαϊοῦ, δέν κάνουν τίποτε ἄλλο ἀπό τό νά ὑπονομεύουν τό ἱστορικό πείραμα πού συντελεῖται στή Γηραιά Ἑπειρο...» (Στ. Λυγερός).

Πρέπει, λοιπόν, νά καταλάβουμε πῶς ἂν κι ἐμεῖς ἀπό ποιοτική φθορά καί μαζοποίηση ἀπεμπολήσουμε ἀξίες πού μᾶς κράτησαν ὀρθίους, θά καταστήσουμε περιθωριακοί, ἐσωτερικά σβησμένοι καί χωρίς ἐθνική καί θρησκευτική ταυτότητα. Καί τό πιό σημαντικό, πού δυστυχῶς ὄχι μόνο ἐπιμένουν νά ἀγνοοῦν, ἀλλά καί πολεμοῦν μερικοί «προοδευτικοί» τῆς καμουφλαρισμένης ἀθεϊστικῆς προπαγάνδας: Τό μέλλον τῆς Εὐρώπης, ἂν θά ὑπάρξῃ καί γιά νά ὑπάρξῃ, διακήρυξε ὁ μέγας διανοητής καί κορυφαῖος ποιητής Τ. Σ. Ἐλιοτ, πρέπει νά στηριχθῇ στή χριστιανική πίστη.

«Ἡ κυριαρχοῦσα δύναμη γιά τή δημιουργία ἐνός κοινοῦ πολιτισμοῦ ἀνάμεσα στοὺς λαούς, πού ἔχουν ὁ καθένας τόν δικό του πολιτισμό, εἶναι ἡ θρησκεία... Μιλῶ γιά τήν κοινή παράδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ πού διαμόρφωσε τήν Εὐρώπη, ὅπως εἶναι σήμερα καί γιά τά κοινά στοιχεῖα πολιτισμοῦ, πού αὐτή

ἀκριβῶς ἡ κοινὴ χριστιανὴ πίστις ἔφερε μαζί της... Μέσα στό πλαίσιο τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναπτύχθηκαν οἱ τέχνες μας. Μέσα στό Χριστιανισμό οἱ νομοθεσίες τῆς Εὐρώπης —έως πρόσφατα ἀκόμη— ἔχουν τίς ρίζες τους. Ἀκόμα καί ὅλη ἡ σκέψη μας ἀποκτᾷ τή σπουδαιότητά της στηριζομένη στό βᾶθρο τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πιθανόν ἕνας Εὐρωπαῖος νά μὴν πιστεῦν ἀτομικά, ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἀκόμα καί τότε αὐτό πού ἐκφράζει καί πράττει καί δημιουργεῖ, θά ἐκπηγάξῃ ἀπό τὴν κληρονομιά τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καί ἀπὸ αὐτόν τὸν πολιτισμό θά ἀποκτᾷ τὴ σημασία του...

Δέν πιστεύω ὅτι ὁ πολιτισμός τῆς Εὐρώπης θά μπορούσε νά ἐπιβιώσῃ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ὀλοκληρωτικὴ ἐξαφάνιση τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Καί τὴν πεποίθησή μου αὐτὴ τὴν διαμόρφωσα, ὅχι μόνο ἐπειδὴ ἐγὼ εἶμαι Χριστιανός, ἀλλὰ καί ὡς μελετητὴς τῆς κοινωνικῆς βιολογίας. Ἄν ὁ Χριστιανισμός ἐξαφανισθῇ μιὰ ἡμέρα, τότε ὀλόκληρος ὁ πο-

λιτισμός μας θά ἐξαφανισθῇ. Θά πρέπει τότε νά ξαναρχίσετε μὲ μύριους κόπους ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἔχοντας ὑπ' ὄψη ὅτι δέν μπορεῖς νά βρῇς ἕναν καινούργιο πολιτισμό, ὅπως ἀγοράζουμε ἕνα ἑτοιμοκοστοῦμι... Θά πρέπει τότε νά περάσουμε πολλοὺς αἰῶνες βαρβαρότητος. Ἐμεῖς ὅπωςδήποτε δέν θά ζήσουμε γιὰ νά δοῦμε τὸν καινούργιο πολιτισμό ἀλλὰ οὔτε ἀκόμα καί τὰ τρισέγγονά μας. Κι ἂν ὅμως ζοῦσαμε οὔτε ἕνας μας δέν θά ἦταν εὐτυχισμένος μέσα σ' ἕναν τέτοιο πολιτισμό».

Ἀπλὲς καί ἀδιαμφισβήτητες ἀλήθειες πού θέλουμε ἀκόμα νά ἐλπίζουμε, πὼς θά προσέξῃ ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Νά προσέξῃ πὼς «χωρὶς τὴ θεμελίωση, τὴν ὁποία τόσο ἐπιγραμματικά κατέδειξε μὲ τό γνωστό τρίπτυχό του γιὰ τὸν ὅλο εὐρωπαϊκό πολιτισμό ὁ Paul Valery: ἑλληνικὸς πολιτισμός, ρωμαϊκὸ δίκαιο, χριστιανικὴ πίστις» (Αλ. Τσιριντάνης) ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση θά χρεοκοπήσῃ.

Γ.Β.Μ.

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΑΜΑΣΚΟΝ

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς γνωστόν, τιμᾷ τὴν μνήμη τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν Παύλου τὴν 29^η Ἰουνίου, ὁμοῦ μέ ἐκείνην τοῦ πρωτοκορυφαίου τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων Πέτρου. Ἡ ἱερή καὶ τιμητική αὐτὴ μνήμη τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου δέν ἀφορᾷ μόνον στὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ γενικώτερα σὲ ἐκείνη τῆς Ἱστορίας τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος καὶ τῆς θεμελιώσεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Παρὰ τὴν ρητὴν καὶ σαφεῖ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» ἡ πρώτη Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων ὑπῆρξε διστακτικὴ στὴν ἐφαρμογὴ ἐναντὶ αὐτοῦ, καλλιεργοῦσα τὸ πνεῦμα τῆς ἐνδοιοουδαϊκῆς ἀποστολῆς τῆς. Τὸ ἄνοιγμα αὐτὸ πρὸς τὰ ἔθνη ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ ἀπὸ τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας καταγόμενος Σαῦλος ἢ Παῦλος.

Ὡς Ταρσεὺς ἠδύνατο ὁ Παῦλος νὰ θεωρεῖται ὡς «οὐκ ἐξ ἀσήμου πόλεως πολίτης». Ὁ Στράβων πληροφορεῖ ὅτι ἡ Ταρσὸς στὰ χρόνια τοῦ Παύλου ὑπερεῖχε στὰ γράμματα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὑπῆρξε ἔδρα πολλῶν στωϊκῶν φιλοσόφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Ἀθηνόδωρος.

Στὴν πόλιν αὐτὴν ὁ νεαρὸς Παῦλος, ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἦλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν σκέψη καὶ τὴν ζωὴ

τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὅπως καὶ ἄλλες πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχε καὶ ἡ Ταρσὸς ἰουδαϊκὴ παροικία, ἡ ὁποία ἐτηροῦσε τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν πατέρων των καὶ εἶχε δὲ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τὴν Συναγωγή. Ἡ προσευχή ἡ ἀκρόασις τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ ἦσαν τὸ κέντρον τῆς λατρείας στὸν χώρον τῆς Συναγωγῆς. Στὸν χώρον αὐτὸν ὁ Παῦλος ἀνετράφηκε ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κύκλου τῆς εὐσεβείας. Ἐκεῖ στὴν Συναγωγὴ ἦλθε ὁ Παῦλος σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ζῆλο γιὰ τὴν τήρησιν τοῦ Νόμου, μὲ τὴν φαρισαϊκὴ εὐσεβείαν καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ Ἰσραὴλ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἀπὸ τοῦς Ῥωμαίους, γιὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Μεσσίου καὶ τὴν ἐπάνοδον τῶν διασκορπισμένων Ἰσραηλιτῶν στὴν μητέρα γῆ. Ἀνετράφη ἐντὸς ἐνὸς μᾶλλον αὐστηροῦ ἰουδαϊκοῦ θρησκευτικοῦ κύκλου καὶ φαίνεται ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ ἀπέκτησε ἐνωρίς ἀφ' ἐνός βαθειὰ συνείδησις τῆς διαστάσεως μεταξὺ τοῦ ἰουδαϊκοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς σημασίας τοῦ Νόμου γιὰ τὴν ζωὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος προικισμένος μὲ εὐφυΐαν καὶ ἀντικεμενικὴ κρίσις, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ἠδύνατο νὰ μορφώσῃ καθαρά προσωπικὴς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν ἐθνικὸν κόσμον.

Παράλληλα ὁ Παῦλος εἶχε ἀκούσει γιὰ τὴν φιλοσοφία τῶν ἐθνικῶν, γιὰ τίς διάφορες σχολές αὐτῶν καὶ ἰδιαίτερα τῶν Στωικῶν. Ἄλλωστε μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων τῆς Διασπορᾶς ἀρκετοὶ θεωροῦσαν τὴν γνώση τῆς εἰδωλολατρικῆς θρησκείας ὡς ἀπαραίτητον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας.

Ἡ ἰουδαϊκὴ ἀνατροφὴ τοῦ Παύλου σὲ συνδυασμὸ μέ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία ποῦ ἔλαβε στὰ νεανικά του χρόνια στὴν Ταρσό ἐμόρφωσαν ἓνα πνεῦμα ἱκανόν γιὰ τὴν πρόσληψη τοῦ οὐσιαστικοῦ νοήματος τῶν λόγων τοῦ Κυρίου γιὰ τὸν ὑπερεθνικὸν ρόλον τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐγένε σκοπὸς καὶ ἀγώνας καὶ ἰσόβιον ἔργον του. Τὴν Ἰουδαϊκὴ του συγκρότηση ὁ Παῦλος τὴν συνεπλήρωσε ἀργότερα στὴν Ἱερουσαλὴμ μαθητεύσας παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ τοῦ Πρεσβυτέρου, γενόμενος ἐκ τοῦ λόγου τούτου καὶ ζηλωτῆς τῶν πατρικῶν παραδόσεων, γεγονὸς τὸ ὁποῖο ἐρμηνεύει τὴν ἐνεργὸν τοῦ ἀντίθεση στό ἔργο γιὰ τὴν ἐδραίωση τῶν πρώτων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν στὸν χῶρο τῆς Παλαιστίνης καὶ πέραν αὐτῆς.

Μία ἄλλη ιδιότητα τὴν ὁποία εἶχε ὁ Παῦλος ἦταν ἐκεῖνη τοῦ ρωμαίου πολίτη, τὴν ὁποία κατεῖχε ἐκ πατρικῆς κληρονομίας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι μέσα στό ἀμέτρητο πλῆθος τῶν ὑπηκόων τῆς ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, πέραν τοῦ μητροπολιτικοῦ κέντρου ὑπῆρχε ἓνα σύνολο ἀτόμων, τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ ρωμαίου πολίτη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο σὲ δεδομένη στιγμή κινδύνου τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητάς ἀπὸ τοὺς ἐπιβούλους ἐχθροὺς του τοῦ ἐχρησίμευσε

γιὰ τὴν σωτηρία του ἀπὸ τίς ρωμαϊκὲς ἀρχές.

Μέσα στό διωκτικὸ πρόγραμμα τοῦ Παύλου κατὰ τῶν νεοσυστάτων Ἐκκλησιῶν ἐντάσσεται καὶ ἐκεῖνο ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δαμασκοῦ, γεγονὸς ἀπόλυτα καθοριστικὸ γιὰ τὴν ζωὴ του καὶ τὴν πορεία του ἔκτοτε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν διάδοση τῆς εὐαγγελικῆς Ἀλήθειας.

Ἰδοὺ πὺς περιγράφεται τὸ γεγονὸς αὐτὸ στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων: «Ὁ δὲ Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόβου εἰς τοὺς μαθητάς τοῦ Κυρίου προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκόν πρὸς τὰς συναγωγάς, ὅπως ἐάν τις εὗρη τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ Δαμασκῷ καὶ ἐξαίφνης περιέστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ: Σαούλ, Σαούλ τί μέ διώκεις; Εἶπε δέ· τις εἰ, κύριε; ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· ἐγὼ εἰμὶ Ἰησοῦς ὃν σύ διώκεις. Ἀλλὰ ἀνάστηθι καὶ εἰσελθε εἰς τὴν πόλιν καὶ λαληθήσεται σοι τί σέ δεῖ ποιεῖν. Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ εἰστήκεσαν ἐνεοὶ ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες· ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς, ἀνεωγμένων τε τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὸν οὐδένα ἑβλεπε· χειραγωγοῦντες δὲ αὐτοῦ εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν, καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων καὶ οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν (Πράξ. Κεφ. Θ' 1, 9).

Ἐκτὸς τῆς περιγραφῆς τοῦ γεγονότος αὐτοῦ στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὑφίστανται αὐτοβιογραφικὲς σημειώσεις, οἱ ὁποῖες εἶναι κατεσπαρμένες στίς ἐπι-

στολές τοῦ Παύλου (βλ. ἰδίᾳ Γαλάτ. 1 11-2, 14, Α΄ Κορινθ. 15, 8-9, Β΄ Κορ. 11, 22-12, 12, Ρωμ. 11, 1 Φιλιπ. 3, 4-6 Β΄ Τιμ. 1, 5, 3 10-11).

Οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς ὀρθολογιστὲς κριτικούς τῶν βιβλικῶν ἀφηγήσεων ἀμφισβήτησε τὴν ἱστορικότητα τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Ὁ Ἑρνέστος Ρέναν στὸ βιβλίον του «Παῦλος» ἀναφέρεται λεπτομερῶς στὸ ἱεραποστολικὸ του ἔργο καὶ στίς ποιμαντικές του ἐπιστολές, οὐδεμίαν νόξη κάνοντας γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς Δαμασκοῦ. Ὁ δὲ διαβόητος μεταξὺ τῶν ὀρθολογιστῶν Baur ἀναγκάσθηκε νὰ ὁμολογήσει ὅτι: «ἀπὸ κανενὸς εἵδους ἀναλύσεως εἴτε ψυχολογικῆς, εἴτε διαλεκτικῆς δέν δύναται νὰ ἐπιτύχει τὴν ἐξίχνιαση τοῦ μυστηρίου, τῆς ἐνεργείας μέ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε στὸν Σαοὺλ τὸν Υἱὸν Του». Πρόκειται προφανῶς γιὰ ἀπ' εὐθείας Θεία Κλήση.

Ὅρισμένοι πάλι εἶπαν ὅτι ὁ Παῦλος πρὸ τῆς θείας αὐτῆς κλήσεως εἶχε ἓνα ἐσωτερικὸ προβληματισμὸ, ἢ ἀκόμη μιὰ

ἀπογοήτευση ἐκ τῶν πραγμάτων, μιὰ ἀναζήτηση. Πράγμα ποῦ θὰ τὸν ὀδηγοῦσε στὴν μεταστροφή. Αὐτὸ δέν προκύπτει ἀπὸ ὅσα στοιχεῖα ἔχομε. Ὅπως δὴποτε ὁ Παῦλος ἠδύνατο νὰ ἀκολουθήσει ἓναν ὁποιονδήποτε ἄλλον δρόμον, ὡς πράττουν τόσοι καὶ τόσοι ἄνθρωποι ποῦ προβληματίζονται ἢ καὶ ἀπελπίζονται ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ τὸν ἑαυτό τους καὶ ὄχι τὸν δρόμον τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος. Δυνάμεθα μάλιστα μέ βεβαιότητα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ Παῦλος ἠδύνατο νὰ ἐκλέξει οἷονδήποτε ἄλλον δρόμον ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ τοῦ Χριστοῦ. Κάθε ἄλλο παρὰ πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἰησοῦ ἐπορεύετο, ὅταν ὁ Χριστὸς τὸν «κατέλαβε». Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἰησοῦ πρὸς αὐτόν ὑπῆρξε «οἰονεὶ κεραυνὸς ἐν αἰθρία καὶ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους καὶ γιὰ τοὺς Χριστιανούς». Μέ ἀνθρώπινα λόγια ὁ Χριστὸς ἀπηύθυνε ἀπ' εὐθείας στὸν Παῦλο τὴν μεγάλη Του κλήσι καὶ ὁ Παῦλος εἶπε τὸ μεγάλο Ναί.

ΒΑΣ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Η ΚΡΑΥΓΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Διαβάς... βοήθησον ἡμῖν. (Πραξ. 16, 19)

1. Προίμιο

1. Ἡ συνάντηση τοῦ ἀποστόλου Παύλου καί τοῦ ἱατροῦ Λουκᾶ, κάπου στά παράλια τῆς Μικρασίας, δίνει νέες διαστάσεις στό εὐαγγελικό κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου. Μετά ἀπ' ὅσα εἶχαν προηγηθεῖ στήν Ἀντιόχεια, ὅπου σέ δημόσια συζήτηση ὁ Παῦλος ἀντιστάθηκε στίς ἀπόψεις τοῦ Πέτρου γιά τήν περιτομή καί τά εἰδωλόθυτα, ἄκουσε μέσα του τή φωνή, «Διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν».

Ἦταν ἓνα ὄραμα, ἡ ἴδια ἡ φωνή τῆς Εὐρώπης, πού ζητοῦσε βοήθεια, νά λυτρωθεῖ ἀπό τόν κόσμο τῶν εἰδώλων καί τῆς ἀπάτης. Αὐτό τό «Διαβάς» νά θύμιζε στόν Παῦλο, μέ τή θαυμάσια ἑλληνική παιδεία του, τήν «διάβαση» τοῦ Πλάτωνα «γιά τήν μετά θάνατο ἀληθινή ζωή»; Γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Παῦλος ἄκουσε τή φωνή κι ἔσπευσε σέ βοήθεια τῆς πνευματικά νεκρῆς Εὐρώπης.

Ἡ Ρώμη μέ τήν ἀκατανόμαστη σαρκολατρεία καί τήν ἠθική παραλυσία της εἶχε ξεπεράσει κάθε ὄριο ἠθικῆς σαπίλας. Ἡ Ἀθήνα εἶχε ἐκσφενδονίσει ὡς τή Μακεδονία, καί πέρ' ἀκόμα, τή διαστροφή τῶν ὀρφικῶν καί διονυσιακῶν μυστηρίων, μαζί μ' ἐκείνη τῶν ἐλευσινίων, τυλιγμένη σέ φανταχτερό χρυσό-

χαρτο. Πλήρης εὐτελισμός τοῦ μεταφυσικοῦ καί διαστροφή τοῦ ἐπέκεινα, τῶν πέραν τοῦ τάφου!

Κύρια ὄργανα τοῦ εὐτελισμοῦ καί τῆς λαγνείας ἦταν οἱ γυναῖκες, οἱ λεγόμενες ἰέρειες. Ὅμως ἔχουμε καί τίς ἀνδρεῖες γυναῖκες, πού ἔμειναν σύμβολα ἡρωισμού καί ἠθικοῦ μεγαλείου, ὅπως ἐκεῖνες πού ἀκολουθοῦσαν τόν Ἰησοῦ ὡς τό Σταυρό κι ἔφεραν μύρα στόν Τάφο. Ὅπως ἐκεῖνες πού ὑποδεχθήκανε τόν Παῦλο ὅταν πάτησε τό πόδι του στό εὐρωπαϊκό ἔδαφος. Ὅπως ἡ πορφυροπόλις Λυδία στούς Φιλίππους καί ἡ Πρίσκιλλα στήν ταπηταγορά τῆς Κορίνθου.

Καί οἱ δυό αὐτές γυναῖκες, ἡ Λυδία καί ἡ Πρίσκιλλα, ὁδηγημένες ἀπό τή Θεία Πρόνοια, θά συνδράμουν τόν Παῦλο καί θά βοηθήσουν ἔτσι στόν ἐκχριστιανισμό τῆς Εὐρώπης. Στούς Φιλίππους ἡ Λυδία τόν φιλοξενεῖ σ' ἀρχοντικό της μέ τούς τρεῖς συνοδούς του. Καί στήν Κόρινθο ἡ Πρίσκιλλα μέ τόν ἄνδρα της, τόν Ἀκύλα, γίνονται πολύτιμοι συνεργάτες του. Εὐλογημένες μορφές!

2. Τό κυνήγι τοῦ Θεοῦ

Ὅταν ὁ Παῦλος μέ τή συνοδεία του φτάσανε στούς Φιλίππους συνάντησαν

μιά περιέργη κοινωνία. Ὁ Holzner⁽¹⁾ τὴν περιγράφει μὲ ἀδρές γραμμές: «Οἱ ἄνδρες ἀμίλητοι, περήφανοι, δύστροποι, οἱ γυναῖκες φιλελεύθερες κι ἀνεξάρτητες, φωνάζοντας συζητοῦσαν πολιτικά καὶ ἐλάμβαναν μέρος στὶς ἐκλογές καὶ στὶς ταραχές». Σύμφωνα μὲ ἱστορικές ματυρίες ἦταν ἀπόγονοι παλαιῶν ἀποίκων, πού εἶχε ἀποικίσει ὁ Φίλιππος, ὁ πατέρας τοῦ Μεγαλέξανδρου, «γιά νά βγάλει χρυσάφι ἀπ' τὶς φλέβες τοῦ Παγαίου». Μαζί τους εἶχαν φέρεи «ιδέες καὶ ἔθιμα ἀπ' τὶς ὀρφικὲς μυστηριακὲς διδασκαλίας».

Ὁ Θεός ἔβαλε στό κυνήγι τούς κατοίκους τῶν Φιλίππων καὶ ἄκουσαν τὴ φωνή τοῦ Παύλου. Κυρίως τὶς γυναῖκες, «πού τὸν ἀκολούθησαν μ' ἐνθουσιασμό». Ἡ πεδιάδα τῶν Φιλίππων δέν ἦταν μόνο εὐφορὴ σέ καρπούς τῆς γῆς ἀλλ' ἔγινε καὶ σέ πνευματικούς καρπούς, ἔγινε ἓνα καρποφόρο ἱεραποστολικό πεδίο, ἀπ' ὅπου τὸ κυνήγι τοῦ Θεοῦ σαγήνευσε τὶς καλοπροαίρετες ψυχές. Καὶ οἱ γυναῖκες τῶν Φιλίππων εἶχαν ζωηρὸ θρησκευτικὸ ἐνδιαφέρον, τόσο οἱ Ἑβραῖες ὅσο καὶ οἱ εἰδωλολάτριδες. Αὐτές θ' ἀλιεύσει πρῶτες ἡ σαγήνη τοῦ Θεοῦ. Ὅπως γράφει ὁ Holzner, «ἐδῶ, μπροστά στὶς καλόψυχες αὐτές γυναῖκες, μποροῦσε ὁ Παῦλος ν' ἀφήσει τὴν καρδιά του νά μιλήσει ἐλεύθερα. Πολύ σπάνια θά εἶχε μιλήσει σέ ἀκροατήριο πού νά αἰσθανόταν πῶς μεγάλη εὐγνωμοσύνη». Ἀνάμεσά τους μιά πλούσια ἔμπορος πορφύρας, πάροιχη, ἀπ' τὰ Θυάτειρα, μὲ τ' ὄνομα Λυδία.

(1) J. Holzner «Παῦλος», μετάφρ. Ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Δρ Θ., Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός», Ἀθῆναι 1953, σελ. 174.

3. Τό μεγάλο θῆραμα

Ὁ Παῦλος εἶχε μπεῖ ἀπὸ νωρίς στό στόχαστρο τοῦ «Θείου κυνηγοῦ». Σύμφωνα μὲ τὸν Holzner, Αὐτός ὁ «θεϊκὸς κυνηγός» εἶχε βάλει τὰ λαγωνικά του «νά τρέξουν πίσω ἀπ' τὸ θῆραμα. Ποιὸς δέν ξέρει αὐτά τὰ οὐράνια λαγωνικά... Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ αὐτὴ τὴ φορὰ ἔτρεχε πίσω ἀπὸ πολῦτιμο θῆραμα, κι ὁ Σαῦλος, σ' αὐτὸ τὸ ταξίδι, ἦταν ἀδύνατο νά ξεφύγει». Ἐκεῖ, στή Δαμασκό, τὸν γράπωσε κι ἀπὸ διώχτης ἔγινε ὁ ἔμφλογος Ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ οὐράνια φωνή «Σαοὺλ! Σαοὺλ, τί μὲ διώκεις» τὸν συντάραξε. Καὶ ριγμάτωσε μέσα του τὸ θρησκευτικὸ φανατισμό, πού εἶχε γίνει μέγα μίσος γιὰ τοὺς φίλους τοῦ Ἰησοῦ. Ἀνασυντάσσει τὶς τρωμένες δυνάμεις του, τὶς γεμάτες τραύματα, ἀπὸ τὴ θεϊκὴ ἀγάπη, καὶ ρωτᾷ, σχεδόν χαμένος ἀπὸ τὸν ἱλιγγο πού τοῦ ἔφερε ἡ θεϊκὴ ἀγάπη: «Τίς εἰ, κύριε;». Καὶ ἡ ἀπάντησις: «Εγὼ εἶμαι ὁ Ἰησοῦς, ὃν σύ διώκεις!».

Ἐκείνη τὴ στιγμή, τὸ φωτεινὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ τοῦ φάνηκε σάν ἓνα κεφάλι γεμάτο αἵματα καὶ πληγές, μὲ πολλές λεπτές ὀλοπόρφυρες γραμμές. Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων, πού εἶχε χύσει, ἔσταζε σέ χοντρές σταγόνες. Ὁ Σαῦλος ἦταν ὁ διώχτης Του!

«Τότε, ἓνα φῶς ξεκίνησε ἀπὸ μέσα του, σάν πηγὴ ἀπὸ μυστικὲς πηγές, καὶ πλημμύρισε σάν ποτάμι ὅλο τὸ ἐσωτερικό του καὶ ἐλαμψεν... πρὸς φωτισμὸς τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Β' Κορ. δ' 6). Τό φῶς τῆς πίστεως εἶχε ἀνατεῖλει μέσα του! «Ἦταν μιά ἀνατολή δυνάμεων ὅλο μυστήριο, ἡ ἑναρξὶς μιᾶς και-

νούργιας ζωής, ή είσοδος ενός άνωτερου κόσμου, ή κατεργασία του κατάξερου άγρου της ψυχής του...» (Holnzer, σελ. 49).

Μπορεί, στά κατάβαστά του, ν' άκουγε τή φωνή της Εύρώπης: «*Διαβάς εις Μακεδονίαν βοήθησον ήμιν*». Μπορεί ν' άκουσε τήν σπαραχτική φωνή της σημερινής Έλλάδος: «*Κύριε, για τον πολύπαθο τουτο λαό/π' άγκομαχάει, στενάζει, ιδρώνει.../πόνοι πόσοι.../τά μάτια πιά στερέψανε/καί τό στερνό τό δάκρυ έχει πετρώσει.../Κύριε, μοχθεϊ έδω ένας λαός.../καί σπιθαμή μέ σπιθαμή/τή γής αυτή/μ' αίμα κι ιδρώτα έχει ποτίσει.../Κτυπήθηκε, //άνεμορδάθηκε/σέ πάθη κι άγρια μίσση...*». (Στέφανος Μπολέτης, «*Προσευχή*»).

4. Διαβάς εις Μακεδονίαν

Ό Παύλος άκουσε τήν κραυγή της πνευματικά θνήσκουσας Εύρώπης και ήρθε σέ βοήθειά της. Ό Λουκάς ό γιατρός, πού τόν συνόδευε παντού, όχι μόνο για ίατρική συνδρομή —ό Παύλος ήταν άσθενικός— αλλά και ως πολύτιμος συνοδός μέ άπταιστα έλληνικά, καλύτερα από κάθε άλλον, σημειώνει: «*Άναθέντες ούν από της Τρωάδος ενθυδρομήσαμεν εις Σαμοθράκην, τη δέ επίουση εις Νεάπολιν, εκείθεν τε εις Φιλίππους...*». (Πρ. 16, 11). Μέ άλλα λόγια: Μόλις ό Παύλος είδε τό όραμα (έννοει τόν άνδρα πού τόν καλούσε νά πάει στη Μακεδονία νά τούς βοηθήσει) άμέσως φύγαμε για τή Μακεδονία γιατί συμπεραίναμε ότι μάς είχε προσκαλέσει ό Κύριος νά κηρύξουμε τό Ευαγγέλιο στους εκεί κατοίκους. Έτοι από τήν Τρωάδα πλεύσαμε στό άνοιχτό πέλαγος, ήρθαμε κατ' ευθείαν στη Σαμοθράκη

και τήν επομένη στη Νεάπολη, κι από κεϊ στους Φιλίππους, όπου μείναμε κάμποσες μέρες.

Η φωνή της Εύρώπης είχε σταματήσει στ' αυτιά του Παύλου, όπως παλαιότερα στό νεαρό βασιλιά «*Άλέξανδρον του Φιλίππου τον Μακεδόνα*». Κι εκείνος ό βασιλιάς ένωσε του Έλληνες σέ όλη τή χερσόνησο, μέχρι πού οι Ρωμαίοι κυριάρχησαν και στη Μακεδονία στά 167 μ.Χ. Όμως τώρα όλη ή Εύρώπη ήταν κάτω από τό ζυγό της Ρώμης.

Σ' αυτή τήν Εύρώπη ήρθε ό Παύλος νά κηρύξει τό Ευαγγέλιο της αγάπης και του μεταφυσικού μεγαλείου. Τό έγχείρημα ήταν μεγάλο και δύσκολο. Ό άναστημένος Ίησους για τούς Ίουδαίους ήταν σκάνδαλο και για τούς Έλληνες μωρία, «*Ίουδαίοις μέν σκάνδαλον, Έλληνσι δέ μωρία*» (Α' Κορ. 1, 23). Όμως ή φωνή της Εύρώπης έκλιπαρούσε.

— Διαβάς εις Μακεδονίαν βοήθησον ήμιν. (Πέρασε στη Μακεδονία και βοήθησε μας).

5. Στους Φιλίππους

Όταν ό Παύλος μέ τή συνοδεία του πατήσανε στους Φιλίππους, άντικρίσανε ένα «*βουκολικό τοπίο, γεμάτο ποίηση*». Λιβάδι άνθόσπαρτο από άσφροδέλους. Άπ' έδω, «*σύμφωνα μέ τόν άρχαίο μύθο, άρπαζαν τήν Περσεφόνη και τήν κατέβασαν στόν κάτω κόσμο, για νά γίνει εκεί ή βασίλισσα των σκιών των νεκρών*».

Τό άγαλμα της Άρτέμιδας και ό ναός της στό λιμάνι πιστοποιούσαν, από τήν πρώτη κιόλας στιγμή, στόν ταξιδιώτη, τόν έντονο είδωλολατρισμό πού κυριαρχούσε.

Λίγο πιο κάτω έτρεχε ό μικροπόταμος Γαγγίτης. Έδώ, στά 42 π.Χ. «έπescαν ό Βροῦτος καί ό Κάσσιος στόν άγώνα τους γιά τήν έλευθερία τής Ρώμης, πολεμώντας τόν Μάρκο Άντώνιο καί τόν Όκταβιανό. [...]. Σ' αυτό τό πεδίο τής μάχης στερεώθηκε τό στέμμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Αὐγούscτων». Κι ό Αὔγουστος έδωσε στους Φιλίππους «τά προνόμια ρωμαϊκής στρατιωτικής έπαρχίας» μέ συνέπεια ν' αναπτυχθεῖ ή πόλη σέ μικρογραφία τής Ρώμης. Όποιος τήν έπισκεφθεῖ, ακόμα καί σήμερα, θ' αναγνωρίσει τήν άγορά της, τό forum, τό θέατρο, τήν άκρόπολι καί τό τεῖχος της.

Τό πολίτευμά τους ήταν φιλελεύθερο. Καί περηφανεύονταν. Κάθε χρόνο, βγάζανε μ' έκλογές, δυό δημάρχους ή άρχοντες ή στρατηγούς, ακολουθώντας τό σύστημα τῶν ρωμαίων υπάτων.

Στους Φιλίππους ζούσαν οί απόγονοι τῶν πρώτων αποίκων, πού είχε φέρει ό Φίλιππος, νά βγάλει χρυσάφι άπ' τίς πλούσιες φλέβες τοῦ Παγγαίου. Ήταν άνθρωποι δυσκολοκυβέρνητοι, άμίλητοι, περήφανοι, δύστροποι. Οί γυναῖκες ήταν φιλελεύθερες κι άνεξάρτητες. Συζητούσαν πολιτικά φωνάζοντας καί έπescναν μέρος στίς εκλογές καί στίς ταρχές.

Αυτό τό ανθρώπινο ὕλικο είχε μπροστά του ό Παῦλος! Πως θά τά κατάφερνε; Ήξερε όμως ότι τά άδύνατα γιά τους άνθρώπους είναι δυνατά γιά τό Θεό. Ό Λουκάς τό είχε καταγράψει στό Ευαγγέλιό του (ιη' 27).

Ό σημερινός έπισκέπτης τής Νεάπολης (Καβάλας) δέν θά ιδεί τόν περίφημο ναό τής Άρτέμιδος πού τότε δέσποξε

στό λιμάνι, θά ιδεί όμως τό μέρος πού άπιβιβάσθηκε ό Παῦλος μέ τους δικούς του. Κι αν τεντώσει τ' αυτιά τής ψυχής του ίσως άκούσει τή φωνή τής Εὐρώπης: «Διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ήμῖν!».

6. Λυδία ή Πορφυροπόλις

Μπορεῖ ό φιλελεύθερος χαρακτήρας τῶν γυναικῶν στους Φιλίππους νά τίς έκανε πολιτικοποιημένες καί φωνακλούδες, όμως ήταν δραστήριες κι άνεξάρτητες. Άνάμεσά τους ξεχώριζε ή Λυδία ή πορφυροπόλις. Ήταν μιá πολύ πλούσια γυναῖκα πού είχε κληρονομήσει τόν έμπορικό οἶκο τής πορφύρας άπ' τόν άντρα της μετά τό θάνατό του. Ή πορφύρα ήταν πολύ άκριβό έμπόρευμα, καί προσφιλής στίς γυναῖκες τής καλής κοινωνίας.

Πατρίδα τής Λυδίας ήταν τά Θνάτειρα, «γνωστή άπ' τόν καιρό τοῦ Όμήρου (Ίλιάς Δ', 141) γιά τό έμπόριο τής πορφύρας». Ήταν όμως από φυσικοῦ της χριστιανική ψυχή, «ἣς ό Κύριος διήνοιξε τήν καρδίαν προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπό τοῦ Παύλου».

Ή Λυδία φιλοξένησε τόν Παῦλο καί τή συνοδεία του. Διάθεσε τό σπίτι της γιά τίς λατρευτικές συνάξεις τής νεοσύστατης Έκκλησίας, τό μόνο άλλωστε κατάλληλο. Μάλιστα τό θεώρησε εξαιρετική τιμή καί μεγάλη εύλογία νά φιλοξενήση τοῦτες τίς συνάξεις. Βαφτίστηκε, μαζί μέ άλλες πιστές, σ' άφροσμένα νερά τοῦ Γαγγίτη καί μαζί όλόκληρο τό προσωπικό τοῦ σπιτιοῦ της.

Ό Παῦλος καί ή συνοδεία του άφησαν τό πανδοχεῖο κι έγκαταστάθηκαν στό εύρύχωρο σπίτι τής Λυδίας. Άπ' έδώ, ή νεοσύστατη Έκκλησία μπορούσε

ν' ἀπλωθεῖ καί νά σώσει κι ἄλλες ψυχές. Μέ κατοπινό γράμμα του στους Φιλιππησίους τούς εὐχαριστεῖ γιά τή βοήθειά τους καί τούς εὐχεται ὁ Θεός νά ικανοποιήσει πλήρως κάθε ἀνάγκη τους, σύμφωνα μέ τόν πλοῦτο Του «*πρός δόξαν αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*» (δ', 19). Καί τούς παρακαλεῖ νά κρατήσουν τά ὅσα τούς δίδαξε, κυρίως μέ τή ζωή του. «*Οἶδα καί ταπεινοῦσθαι, οἶδα καί περισεύειν*». Ὁ Μεγάλος Ἀπόστολος εἶχε μάθει νά εἶν' εὐχαριστημένος σέ ὅ,τι εἶχε. Ἦξερε νά ζεῖ μέ στερήσεις καί μέ ἀφθονία. Τό μυστικό του ἦταν ἡ δύναμη πού ἔπαιρνε ἀπό τό Χριστό. «*Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ*! Αὐτή ἡ δύναμη ἔδωχνε κάθε τυχόν ψευδαπάτη.

Χρόνια ἀργότερα, ἕνας νεαρός στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ, θά γράψει ὅλος φλόγα: «*Δέ ξοῦμ' ἐμεῖς μέσα στό ψέμα/ καί στήν ἀπάτη τῶν ὀνείρων. Μέσα μας τρέχει ἡρώων αἷμα, εἵμαστε ἀπόγονοι μαρτύρων! Μέσα στους τάφους των ἀνθίζει/ἡ πίστη αὐτή πού μᾶς φλογίζει*». (Γ. Βερίτης «*Κουράγιο, ἀδέρφια*» – γνωστότερο μέ τόν πρῶτο στίχο του: «*Τόν πύργο χτίζουμε ὅλοι ἀντάμα...*»).

Ὅταν ὁ Παῦλος ἀντίκρουσε τό μεγάλο στρατιωτικό δρόμο, πού διασταύρωνε ὀλόκληρη τή Μακεδονία ἀπό ἀνατολή σέ δύση, προχωροῦσε στήν Ἀδριατική καί μέσω Μπρίντιζι ἔφτανε στή Ρώμη, ἴσως ἡ λαχτάρα του νά σπεῖρει τό σπόρο τοῦ θεικοῦ λόγου στήν καρδιά τῆς Αὐτοκρατορίας νά φούντωνε μέσα του. Ἡ πρωτεύουσα τῆς οἰκουμένης μέ τόν καπιτώλιο Δία ἔπρεπε νά κατακτηθεῖ καί νά ὑψωθεῖ ἡ ρομφαία τοῦ θεικοῦ Λόγου.

7. Εὐτελισμός τοῦ μεταφυσικοῦ

Στους Φιλίππους μιὰ νεαρή δούλη, μάντισσα, προστατευομένη τοῦ Ἀπόλλωνα, ὅπως τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν, πού ἦταν ἴσως «*στήν ὑπηρεσία τοῦ σωματείου τῶν εἰδωλολατρῶν ἱερέων*», ἀκολουθοῦσε ἐπίμονα τόν Παῦλο καί τούς ἄλλους φωνάζοντας: «*Οὔτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδόν σωτηρίαν*» (Πρ. 16, 17). Κι αὐτό ἐπαλαμβανόταν γιά πολλές μέρες.

Ὁ Παῦλος διείδε τά δεσμά πού εἶχε ρίξει ὁ σατανάς στό κορίτσι, καί τό λευτέρωσε, ὅπως εἶχε κάμει σέ ἀνάλογες περιπτώσεις ὁ Κύριος. Ὁ Παῦλος «*ἔπρεπε ν' ἀποκρούσει κάθε ὑπόνοια, ὅτι τάχα ἡ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ εἶχε ὅποια-δήποτε σχέση μέ τήν μαγεία*». Λευτέρωσε τό κορίτσι στ' ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Τό κορίτσι σπάραξε, ὁ σατανάς χάθηκε καί ὁ εὐτελισμός τοῦ μεταφυσικοῦ δέν πραγματοποιήθηκε. Βέβαια, αὐτό εἶχε συνέπειες γιά τούς Ἀποστόλους. Τό σωματεῖο τῶν εἰδωλολατρῶν ἱερέων ἔχανε τίς προσόδους του. Οἱ πραιτορες πρόσταξαν τό ραβδισμό τῶν Ἀποστόλων καί τή φυλάκισή τους, λές καί ἡ φωνή τῆς Εὐρώπης μεταβλήθηκε ξαφνικά σέ προσταγή βασανισμοῦ καί μάλιστα μέ τά πιό φτηχτά βασανιστήρια. Αὐτά πού θά χρησιμοποιήσει ἀργότερα ἡ αἰρετική Δύση μέ τήν Ἱερή Ἐξέταση καί τίς ἀκατανόμαστες κακουργίες.

Ἐδῶ δέν ἔχουμ' ἀπλῶς εὐτελισμό τοῦ μεταφυσικοῦ, ἀλλά βάνουσα ἐγκληματική διαστροφή μέ ποτάμια αἷμα κι ἀκατάπαυτους στεναγμούς ἀγνῶν ψυχῶν.

8. Γιά τήν 'Αθήνα

Κάπου δυό μέρες πορεία βαδίζανε οί 'Απόστολοι στήν 'Εγνατία μέ κατεύθυνση γιά τήν 'Αμφίπολη. «Οί μώλωπές τους, δεμένοι άπ' τό στοργικό χέρι τής Λυδίας, έκαιγαν άκόμα καί τά πόδια τους έξακολουνθοῦσαν νά πονοῦν άπ' τό σκληρό ξύλο όπου τούς είχαν δεμένους στή φυλακή τών Φιλίππων».

Τήν έκτη ήμέρα, ίσως τό βράδυ, έφτασαν στήν άνατολική άκτή τοῦ Θερμαϊκοῦ. Άπέναντι, μέσα στήν όμίχλη έλαμπαν πορφυρωμένα τά χιόνια τής κατοικίας τών Θεών.

Ό Όλυμπος πρέπει νά 'νωσε άβολά στή θεά τών έκπροσώπων τής νέας θρησκείας. Κι άξαφνα «ζάρωσε μέ μιᾶς τά κατάμαυρα φρύδια του ό Κρονίων, κι ένώ τά θεϊκά μαλλιά του ξεχύθηκαν γύρω στ' άθάνατο κεφάλι του, σείσθηκε ό πανύψηλος Όλυμπος» (Ιλιάδα, Α' 528-530). Κι άρχισε νά τρέμει συθέμελα, όπως τό 'γραφε αιώνες άργότερα ό νεαρός Σκιαθίτης:

«Κύττα τόν Όλυμπο, τί νά 'χει/καί τρέμουνε τά θέμελά του;/ Άκου· τριζοβολοῦν οί βράχοι/καί σκούζουν άγρια τά στοιχειά του.//.../Δέν είναι δώδεκα μονάχα/μετρῶ θεούς, μετρῶ θεές,/μισοθεούς, μισοθεές,/πόσες χιλιάδες νά 'ναι τάχα;/.../Σπαράζει ό Όλυμπος, μουγκρίζει/καί σ' άστραπόβροντα ξεσπᾷ/ό δρόλαπας άγρια σφυρίζει/καί τόν χτυπᾷ...». (Γ. Βερίτης, «Τ' άστρο στήν άνατολή»).

«Τά άρχαία παρήλθεν», είχε γράψει στους Κορινθίους, στή δεύτερη έπιστολή του, ό Παῦλος. Τό φῶς τής Άναστάσεως όλα τά γέμισε φῶς!

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός,/οὔρανός τε καί γῆ καί τά καταχθόνια/έορταζέτω γοῦν πᾶσα ή κτίσις τήν έγερσιν Χριστοῦ,/έν η̄ έστερεώται».

Η Έλλάδα πού έπισκεπτόταν ό Παῦλος δέν ήταν ή Έλλάδα τής δόξας καί τής λαμπρότητας. Μετά τήν πτώσι τής Κορίνθου στά 146 π.Χ. είχε καταντήσει μιᾶ ξεπεσμένη ρωμαϊκή έπαρχία χωρίς δόξα καί πλοῦτο. Όλα τά εἶχ' άρπάξει ή άπληστη Ρώμη. Μόνο ή 'Αθήνα καί ή Κόρινθος είχαν ξεφύγει τήν τελεία καταστροφή.

Η Έλλάδα ήταν ένα μεγάλο μουσεῖο τέχνης μέ φύλακες τούς ίδιους τούς Έλληνες.

9. Στήν 'Ακρόπολη

Όταν ό Παῦλος άφησε τή Μακεδονία, νά έρθει στήν 'Αθήνα, ήταν άρχές τοῦ 51 μ.Χ. Στήν 'Αθήνα έπισκέφθηκε τήν 'Ακρόπολη. Στο Έρεχθειο είδε τήν ιερή έλιά νά προσφέρει άκόμα τό καθαρό λάδι της στό καντήλι πού έκαιγε μέρα καί νύχτα μπροστά στό άγαλμα τής θεᾶς Αθηνᾶς. Οί Αθηναῖοι είχαν μεγάλη θεοσέβεια!

Ό Παῦλος περιεργάστηκε όλους τούς βωμούς. Σταμάτησε σ' έναν άφιερωμένον στόν Άγνωστο Θεό. Πιό κεί ένας άλλος βωμός ήταν άφιερωμένος στή συμπόνοια, στόν «έλεον»! Άσφαλῶς ό Παῦλος θά έντυπωσιάστηκε. Τό άνέφερε καί στήν όμιλία του στόν Άρειο Πάγο. Καί υπογράμμισε τή θεοσέβεια τών Αθηναίων: «Κατά πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ».

Βέβαια, ό Παῦλος, ήξερε ότι ό Θεός τοῦ σύμπαντος κόσμου «οὐκ έν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὔδέ ὑπό χει-

ρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται». Καί τό τόνισε στούς ἔκπληκτους Ἀθηναίους.

10. Ἐπίλογος

Τά χρόνια κύλησαν κατά ἑκατοντάδες. Ἡ φωνή τῆς Εὐρώπης μεταλλάχθηκε. Οἱ βάρβαροι τοῦ Καβάφη, δέν περίμεναν ἄλλο. Περάσανε τά σύνορα. Καί πλημμυρίσανε τήν Εὐρώπη.

Οἱ Συγκλητικοί μας δέν νομοθετοῦνε. Τούς νόμους τούς παίρνουν ἔτοιμους ἀπό τούς Πραίτωρες τῶν βαρβάρων. Ἡ πραιτωρία πιά νομοθετεῖ. Οἱ Συγκλητικοί μας βουβαθήκανε. Αὐτοί οἱ λαλίστατοι δέν ἔχουν τί νά μᾶς ποῦνε. Κ' ἐπικαλοῦνται τούς βαρβάρους: «Οἱ βάρβαροι σάν ἐλθουν θά νομοθετήσουν».

Ναί, ἡ φωνή τῆς Εὐρώπης μεταλλάχθηκε. Ἀκούγεται στριγκή καί ἄγρια. Ἀκόμα καί τήν ἐλπίδα πού ἔφερε ὁ Παῦλος, τότε, κατατρόμαξε. Δέν ὑπάρχει πιά ναός στήν Εὐρώπη ἀφιερωμένος στό «ἐλεος». Ἡ εὐσπλαχνία διαγράφηκε ὡς λέξη καί συμπεριφορά.

Παντοῦ ὁ τόπος γέμισε χοντροκομμένα ρωμαϊκά ἀγάλματα, νά ἐκθειάζουν τή χυδαία δύναμη τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, πού ζεῖ μιὰ ξέφρενη δουλικότητα.

Οἱ σημερινοί ἄρχοντες τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης θυμίζουν ἐκείνης τῶν Φιλίππων πού μαστιγώσανε ἀλύπητα τόν Παῦλο καί τό Σίλα. Τούς ματοκυλίσανε μέχρι λιποθυμίας καί τούς πετάξανε στό πιό σκοτεινό καί βρωμερό βάθος τῆς φυλακῆς.

Σκληρή κι ἄκαρδη τότε ἡ κοσμοκρατεῖρα Ρώμη. Σκληρή κι ἄκαρδη ἡ σημερινή Εὐρώπη, χωρίς οἶκτο, χωρίς λύπη κι εὐσπλαχνία γιά τόν ἀδύναμο ἄνθρωπο. Μόνο γιά τό νόμισμά της καί τήν ὕλική δύναμή της νοιάζεται. Ζεῖ ἀκόμη μέσα της ὁ Παλαιός Ἀνθρωπος πού πάσχει ἀπό ἔλλειψη Ἀγάπης καί δέν λέει νά πεθάνει, νά γεννηθεῖ ὁ Καινούργιος Ἀνθρωπος, ἐκεῖνος τῆς Ἀγάπης καί τῆς ἀδελφοσύνης. Νά ξαναχτίσει ἡ Εὐρώπη τόν νέο ναό ἀφιερωμένον στό «ἐλεος», στό Θεό τοῦ Ἐλέους καί τῆς Ἀγάπης!...

Ἄν μποροῦσε ν' ἀκουστεῖ καί πάλι κεῖνο τό «διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν», τότε ὑπῆρχ' ἐλπίδα ἡ φωνή τῆς Εὐρώπης ν' ἀκουστεῖ ἀπαλλαγμένη ἀπό ἐγωκεντρικές κραυγές καί μαμμωνικές ὑστερίες.

Ναί, ἅγιε Παῦλε ἀπόστολε, διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησέ μας!...

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΑΤΙΑ

Ἡ θέση τῆς Ὑπατίας στή σύγκρουση Χριστιανισμοῦ καί παγανισμοῦ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Σέ προηγούμενη μελέτη μας ἀπό τίς σελίδες τῶν Ἀκτίνων, παρακολουθήσαμε τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἔχει προσεγγισθεῖ καί χρησιμοποιηθεῖ διαχρονικά ἡ τραγική ἱστορία τῆς Ὑπατίας, ἀπό τίς ἀρχές τῆς ἐποχῆς τοῦ Διαφωτισμοῦ μέχρι καί σήμερα. Διαπιστώσαμε ὅτι ἡ Ὑπατία χρησιμοποιήθηκε ἐπίμονα ὡς σύμβολο στό πλαίσιο τῆς ἀντιχριστιανικῆς πολεμικῆς. Καί ἀπό τή στιγμή πού ἡ Ὑπατία ἔπαυσε νά εἶναι μία ἱστορική προσωπικότητα καί ἔγινε ἓνα σύμβολο, ὁ καθένας μποροῦσε νά δεῖ σέ αὐτήν σχεδόν ὅτιδήποτε, ἀνάλογα μέ τά παραμορφωτικά γυαλιά πού θά ἐπέλεγε νά φορέσει, μέ ἓναν ὅμως πάντα κοινό παρονομαστή: τήν ἀντιχριστιανική πολεμική. Μέ δεδομένο λοιπόν τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο εἶδαμε ὅτι ἔχει προσεγγισθεῖ τό θέμα τῆς Ὑπατίας κατά καιροῦς, εἶναι λογικό καί ἀναμενόμενο ἡ κοινὴ εἰκόνα πού ἔχουμε σχηματίσει γι' αὐτήν νά εἶναι οὕτως ἢ ἄλλως γεμάτη ἀπό κάθε λογῆς ἀνακρίβειες.

Μ' ὅλες ὅμως τίς ἀνακρίβειες τῆς εἰκόνας μας γιά τήν Ὑπατία, ὑπάρχει ἓνα τοῦλάχιστον σημεῖο πού σχεδόν οὐδεὶς διανοεῖται νά ἀμφισβητήσῃ: ὅτι ἡ Ὑπατία ἦταν μία μάρτυς τῆς εἰδωλολατρικῆς παρατάξεως στή σύγκρουση

χριστιανισμοῦ καί παγανισμοῦ. Ὅπως σχολιάζει ὁ Henri Marrou, τό ἐπεισόδιο τῆς δολοφονίας τῆς Ὑπατίας ἔχει γίνῃ στή γενική μας συνείδηση καί στήν παράδοση τῆς δυτικῆς γραμματείας σύμβολο τοῦ ἀγῶνα στίς ἀρχές τοῦ πέμπτου αἰῶνα μ.Χ. ἀνάμεσα στόν θνήσκοντα παγανισμό καί τή θριαμβεύουσα Ἐκκλησία⁽¹⁾. Ἀκόμη καί καθ' ὅλα ἐγκριτοὶ σύγχρονοι στοχαστές ἀδυνατοῦν νά ξεφύγουν ἀπό αὐτή τήν παγιωμένη ἀντίληψη. Ὁ Will Durant γράφει χαρακτηριστικά ὅτι οἱ χριστιανοί τῆς Ἀλεξανδρείας ἐβλεπαν τήν Ὑπατία μέ μῖσος, «διότι ἦτο ὄχι μόνον μία θελκτικὴ ἄπistos, ἀλλὰ ἐπίσης φίλη τοῦ Ὁρέστη, τοῦ εἰδωλολάτρου ἐπάρχου τῆς πόλεως»⁽²⁾.

Ὅλα ὅμως τά παραπάνω καταρρέουν, εὐθύς μόλις ἀφήσουμε στήν ἄκρη τό παραμορφωτικό κάτοπτρο τοῦ μύθου, καί τολμήσουμε νά θέσουμε τό ἕξις ἀ-

(1) Hendri Irenée Marrou, "Synesius of Cyrene and Alexandrian Neoplatonism", ἐν Arnaldo Momigliano (ed.), *The conflict between paganism and Christianity in the fourth century*, Clarendon Press, Oxford 1963, σελ. 126-127.

(2) Will Durant, *Παγκόσμιος ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ*, τόμ. Δ', μετάφρ. Νικ. Κ. Παπαρόδου, Ἀδελφοὶ Συρόπουλοι, Ἀθήνα 1969, σελ. 149.

πλό έρώτημα: Ήταν πράγματι ή 'Υπατία εθνική (είδωολάτρης); και πώς μπορούμε νά τό γνωρίζουμε αυτό; Όσο παράδοξο και άν φαντάζει αυτό, ό Toland, ό Βολταΐρος, ό Laconte de Lisle, ό Kingsley, ό Barrès και όλοι όσοι έκτισαν και εξέθρεψαν επί αιώνες τόν μύθο της 'Υπατίας δέν είχαν στά χέρια τους καμμία άπολύτως πηγή πού νά βεβαιώνει ότι ή 'Υπατία ήταν εθνική⁽³⁾!

Άν ή 'Υπατία ήταν πράγματι εθνική, αυτό θά μπορούσαμε νά τό συμπεράνουμε είτε: α) από τή διδασκαλία της και τόν κύκλο τών μαθητών της, είτε β) από τή δράση της, είτε γ) άν διαπιστώναμε ότι οι είδωολάτρες σύγχρονοί της τήν εξυμνούν, ένψ οι χριστιανοί τήν κατακρίνουν ή τήν άμφισβητούν, είτε δ) άν βρίσκαμε έστω και μία περίπτωση εθνικού συγγραφέα εκείνης της έποχής πού «διεκδικεί» τήν 'Υπατία για λογαριασμό της είδωολατρικής παρατάξεως στή σύγκρουση χριστιανισμού και παγανισμού. Όμως, όπως θά δοΰμε αναλυτικότερα εϋθύς άμέσως, τίποτε από αυτά δέν συμβαίνει.

(3) Σήμερα έχουμε μία τέτοια πηγή, τό *Χρονικόν* του Ιωάννου Νικίου, τό όποιο έφθασε στα χέρια μας από μία αίσιοπική αντίγραφη ένός άραβικού κειμένου, πού προφανώς άντέγραφε τό πρωτότυπο, τό όποιο θά ήταν έλληνικό ή κοπτικό. Ο Ιωάννης Νίκιου είναι ή μόνη πηγή πού έμφανίζει τήν 'Υπατία ως παγανίστρια φιλόσοφο και μάγισσα (Ιωάννου Νικίου, *Χρονικόν*, ed. R. H. Charles, LXXXIV.87), αλλά ή μαρτυρία του δέν άποδεικνύει τίποτε, ιδιαίτερα μάλιστα άν συνυπολογισθεί ή μαρτυρία τών υπόλοιπων πηγών πιθανόν, έντούτοις, νά άπηχεϊ τή συκοφαντία πού όδήγησε στή δολοφονία της 'Υπατίας: ότι δηλαδή ή 'Υπατία επιδιδετο στή μαγεία και τίς άπόκρυφες επιστήμες.

Είς αναζητήσιν ένδείξεων:

α) Η διδασκαλία και ό κύκλος τών μαθητών της 'Υπατίας

Σέ ό,τι άφορᾷ τή διδασκαλία της 'Υπατίας, άτυχώς δέν σώζονται σήμερα έργα της Άλεξανδρινής φιλοσόφου, ώστε νά μπορούμε νά αναζητήσουμε σέ αυτά τή θρησκευτική της ταυτότητα. Καί άν, όπως εικάζεται από μερικούς, ή 'Υπατία θά μπορούσε νά είναι ή πραγματική συγγραφέας κάποιων μαθηματικών πραγματειών πού σώζονται μέχρι σήμερα, άτυχώς σέ αυτές δέν υπάρχει ή παραμικρή ένδειξη για τόν τρόπο μέ τόν όποιο έβλεπε είτε τόν χριστιανισμό είτε τόν παγανισμό.

Όσο και άν έμεις, όμως, δέν μπορούμε νά διαπιστώσουμε ίδιους όμμασιν άν υπήρχε στή διδασκαλία της 'Υπατίας κάποια συνηγορία υπέρ της είδωολατρίας ή επίθεση κατά του χριστιανισμού, τό βέβαιο είναι ότι οι σύγχρονοί της δέν φαίνεται νά είχαν άντιληφθεί κάτι τέτοιο. Πλήθος χριστιανών μαθητών συνωστίζονταν περί τήν Άλεξανδρινή φιλόσοφο, και είναι προφανές ότι αυτοί δέν έβρισκαν στή διδασκαλία της 'Υπατίας τίποτε πού προσέβαλλε τή χριστιανική τους πίστη.

Όσο μάλιστα και άν αυτό φαντάζει παράδοξο, ό περιφημότερος και πιό άφοσιωμένος μαθητής της 'Υπατίας ήταν ό Συνέσιος Κυρήνης, ό όποιος όχι μόνο βαπτίσθηκε χριστιανός, αλλά τό 410-412 έγινε και επίσκοπος Πτολεμαΐδος κατόπιν της έντονης παρότρυνσης του πατριάρχη Άλεξανδρείας Θεοφίλου, ό όποιος, προφανώς, παρά τόν σθεναρό άγώνα πού είχε αναλάβει κατά του παγανισμού, δέν διέκρινε στήν προσήλωση

του Συνεσίου στην Ὑπατία τίποτε τὸ ἀντιφατικό πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ χριστιανοῦ ἐπισκόπου, καὶ αὐτὸ ἴσως γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι δὲν διέκρινε τίποτε τὸ ἀντιχριστιανικό στην Ὑπατία. Ἡ προσχώρηση τοῦ Συνεσίου στὸν χριστιανισμό δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ τιμᾷ ἀπεριόριστα τὴ διδασκαλὸν τοῦ Ὑπατία, νὰ τὴν προσφωνεῖ σὲ ἐπιστολές του «μητέρα καὶ ἀδελφὴ καὶ διδάσκαλο... καὶ ὅ,τι ἄλλο καλόν»⁽⁴⁾, καὶ ἄλλου «δέσποινα σεβασμία» καὶ «θειοτάτη ψυχῇ»⁽⁵⁾, νὰ βλέπει τὰ χέρια της ὡς «ἱερά»⁽⁶⁾, νὰ τὴν ὀνομάζει «ἄσυλον ἀγαθόν»⁽⁷⁾ καὶ «θεοφιλέστατη καὶ σεβασμιώτατη φιλόσοφο», οἱ μαθητές της ὁποίας ἀπολαμβάνουν τὸν θεσπέσιο λόγο της⁽⁸⁾, καὶ νὰ δηλώνει παραφράζοντας τὰ λόγια τοῦ Ἀχιλλέα γιὰ τὸν Πάτροκλο⁽⁹⁾ ὅτι ἀκόμη καὶ στὸν Ἄδη θά

θυμᾶται τὴν ἀγαπημένην του Ὑπατία⁽¹⁰⁾. Εἶναι ἴσως εὐτύχημα ὅτι ὁ Συνέσιος πρόλαβε νὰ φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἓνα χρόνον πρὶν τὴ δολοφονία τῆς Ὑπατίας, καὶ ἔτσι δὲν εἶδε τὸ τραγικὸ τέλος τῆς ἀγαπημένης του διδασκάλου.

Πέρα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπεριόριστη καὶ ἀνυπόκριτη ἀγάπη γιὰ τὴ διδασκαλὸν του, ὁ Συνέσιος πίστευε ἀκράδαντα καὶ στὴν ἀξία της ὡς φιλοσόφου. Χαρακτηριστικὸ μάλιστα εἶναι ὅτι σὲ μιὰ του ἐπιστολῇ, ἀντιδιαστέλλοντας τὴ γερασμένη καὶ παρηκασμένη πλέον Ἀθήνα πρὸς τὴ σφύζουσα ἀπὸ πνευματικὴ ζωὴ Ἀλεξάνδρεια, γράφει ὅτι ἡ Αἴγυπτος εἶναι ἐκείνη πιά πού τρέφει τὴ φιλοσοφία χάριν στὴ «γενιὰ τῆς Ὑπατίας», ἐνῶ ἡ Ἀθήνα, πάλαι ποτὲ ἐστία σοφῶν, δὲν μπορεῖ πλέον νὰ καυχηθεῖ παρὰ γιὰ τοὺς μελισσοουργοὺς της⁽¹¹⁾. Εἶναι προφανές ὅτι ὁ Συνέσιος δὲν ἐβλεπε στὴν Ὑπατία τίποτε πού ἐρχόταν σὲ σύγκρουση μὲ τὴ χριστιανικὴ του πίστη.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον ὁ Συνέσιος. Σὲ μιὰ ἐπιστολῇ του ὁ Συνέσιος στέλνει χαιρετισμοὺς σὲ ἓναν ἄλλο μαθητὴ τῆς Ὑπατίας, ὁ ὁποῖος ἦταν διάκονος⁽¹²⁾.

(4) Συνεσίου Κυρήνης, *Τῇ φιλοσόφῳ* (Ἐπιστολὴ ις'), ed. R. Hercher, 1-4: «Κλινιοπετῆς ὑπηγόρευσα τὴν ἐπιστολήν, ἣν ὑγιαίνουσα κομίσατο, μητὲρ καὶ ἀδελφὴ καὶ διδάσκαλε καὶ διὰ πάντων τούτων εὐεργετικὴ καὶ πᾶν ὅ,τι τίμιον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα».

(5) Συνεσίου Κυρήνης, *Τῇ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ* (Ἐπιστολὴ ι'), ed. R. Hercher, 2,13.

(6) Συνεσίου Κυρήνης, *Ὀλυμπίῳ* (Ἐπιστολὴ ΡΑΓ'), ed. R. Hercher, 21-24: «Ταύτην γέ τοι τὴν ἐπιστολήν Πέτρον οἶμαι διακομιεῖν, παραμέσης λαβόντα τῆς ἱερᾶς χειρός' στέλλω γάρ αὐτὴν ἀπὸ Πενταπόλεως ἐγὼ πρὸς τὴν διδάσκαλον τὴν κοινήν».

(7) Συνεσίου Κυρήνης, *Τῇ φιλοσόφῳ* (Ἐπιστολὴ ΠΑ'), ed. R. Hercher, 15-16: «Καὶ γάρ δὴ καὶ σέ μετὰ τῆς ἀρετῆς ἀγαθὸν ἄσυλον ἀριμῶν».

(8) Συνεσίου Κυρήνης, *Τῇ ἀδελφῷ Εὐοπίῳ* (Ἐπιστολὴ Δ'), ed. R. Hercher, 304-306: «Ἀσπασε τὴν θεοφιλεστάτην καὶ σεβασμιωτάτην φιλόσοφον, καὶ τὸν εὐδαίμονα χορὸν τὸν ἀπολαύοντα τῆς θεσπεσίας αὐδῆς».

(9) Ὀμήρου, *Ἰλιάς*, ed. T. W. Allen, X 389-390.

(10) Συνεσίου Κυρήνης, *Τῇ φιλοσόφῳ* (Ἐπιστολὴ ΡΚΔ'), ed. R. Hercher, 1-3: «Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντ' εἰν αἶδαο, αὐτὰρ ἐγὼ καὶ κεῖθι τῆς φίλης Ὑπατίας μεμνήσομαι».

(11) Συνεσίου Κυρήνης, *Τῷ ἀδελφῷ* (Ἐπιστολὴ ΡΛς'), ed. R. Hercher, 16-20: «Νῦν μὲν οὖν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις Αἴγυπτος τρέφει [ἐνν. τὴν φιλοσοφίαν] τὰς Ὑπατίας δεξαμένη γονάς, αἱ δὲ Ἀθηναί, πάλαι μὲν ἦν ἡ πόλις ἐστία σοφῶν, τὸ δὲ νῦν ἔχον σεμνύνουσιν αὐτὰς οἱ μελιττουργοί».

(12) Συνεσίου Κυρήνης, *Ἐρκιουλιανῷ* (Ἐπιστολὴ ΡΜΔ'), ed. R. Hercher, 23: «Πρόσειπέ μοι τὸν ἱερὸν ἐταῖρον τὸν διάκονον». «Ἐταίρους»

Ἐξάλλου, καί πολλοί ἀπό τοὺς μαθητές τῆς Ὑπατίας πού γνωρίζουμε ἀνῆλθαν σέ ὑψηλά πολιτικά ἢ ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα· δύο μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς ἔγιναν ἐπίσκοποι. Εἶναι ἐπίσης πιθανόν τὰ μαθήματα τῆς Ὑπατίας νά παρακολούθησε καί ὁ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης⁽¹³⁾. Καί γενικά, γνωρίζουμε πολύ περισσότερους χριστιανούς μαθητές τῆς Ὑπατίας παρὰ ἐθνικούς. Καί εἶναι προφανές ὅτι ὅλοι αὐτοί οἱ χριστιανοί δέν ἔβρισκαν στή διδασκαλία τῆς Ὑπατίας τίποτε πού ἐρχόταν σέ σύγκρουση μέ τή χριστιανική τους πίστη. Ἡ Σταυρούλα Λαμπροπούλου ἐκτιμᾷ ὅτι ἡ Ὑπατία εἶναι ἀπίθανο νά εἶχε πεῖ δημοσίως κάτι γιὰ τόν χριστιανισμό⁽¹⁴⁾. Ὁ Henri Irenée Marrou μάλιστα σημειώνει ὅτι, ἐξ ὧν μποροῦμε νά κρίνουμε ἀπὸ τὴν ἀντανάκλαση τῆς διδασκαλίας τῆς Ὑπατίας στὸν μαθητὴ τῆς Συνέσιου⁽¹⁵⁾, φαίνεται ὅτι αὐτὴ εἶχε ἤδη ἐγκαινιάσει ἀπὸ τὸ 390-400 μία ἀντίδραση ἐνάντια στὸν ἐξτρεμισμό καί ἐνάντια στίς πιό

προσφωνοῦσε ὁ Συνέσιος ὅσους εἶχαν παρακολουθήσει μαζί μέ αὐτόν τὰ μαθήματα τῆς Ὑπατίας· βλ. γιὰ παράδειγμα, Συνεσίου Κυρήνης, *Τῇ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ* (Ἐπιστολή Ι'), ed. R. Hercher, 1-2: *Τῇ φιλοσόφῳ* (Ἐπιστολή Ις'), 11.

(13) Τὸ ἐνδεχόμενο αὐτὸ παρουσιάζεται διεξοδικά ἀπὸ τὴ Maria Dzielska (*Hypatia of Alexandria*, σελ. 42-44).

(14) Σταυρούλα Λαμπροπούλου, «Ὑπατία, ἡ Ἀλεξανδρινὴ φιλόσοφος», *Πλάτων* 57/58 (1977), σελ. 75.

(15) Τὸ σκεπτικὸ αὐτὸ εἶναι νόμιμο, ἀφ' ἧς στιγμῆς, ὁ ἴδιος ὁ Συνέσιος σέ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὴν Ὑπατίαν γράφει πὼς κάνει ὅ, τι καὶ ἡ ἡχώ [Συνεσίου Κυρήνης, *Τῇ φιλοσόφῳ* (Ἐπιστολή ΛΓ'), ed. R. Hercher, 1-2: «Ἡχοῦς ἔοικα πρᾶγμα ποιεῖν. Ἄς παρὲλθῃ φωνὰς ἀντιδιδωμῆ»].

σκοτεινὲς ὄψεις τοῦ παγανισμοῦ⁽¹⁶⁾. Καί γενικά, τίποτε στὴ διδασκαλία τῆς Ὑπατίας δέν φαίνεται νά συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅτι αὐτὴ ἦταν ὑπέρμαχος τῆς εἰδωλολατρίας ἢ πολεμία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Εἰς ἀναζήτησιν ἐνδείξεων:

β) Ἡ παρουσία καί ἡ δράση τῆς Ὑπατίας στὴν Ἀλεξάνδρεια

Ἄν στὴ διδασκαλία τῆς Ὑπατίας δέν ὑπάρχει καμμία ἀπολύτως ἐνδειξη ὅτι αὐτὴ ἦταν ἐθνικὴ, τότε θὰ ἀνέμενε ἴσως κανεὶς νά βρεῖ κάποια τέτοια ἐνδειξη στὴ δράση τῆς. Ἄλλωστε, δέν πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εὐνοοῦσε μία ἔμπρακτη ἐκδήλωση τῶν θρησκευτικῶν φρονημάτων, καθὼς χαρακτηριζόταν κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ μία ὀξύτατη θρησκευτικὴ πόλωση. Σύμφωνα μάλιστα μέ τόν Σωκράτη τόν Σχολαστικόν, ὁ λαὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρεσκόταν στίς ταραχές περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον καί, ἂν συνέβαινε νά βρεῖ ἀφορμὴ, γινόταν αἷτιος μεγάλων δεινῶν καί δέν σταματοῦσε, παρὰ μόνον ἀφοῦ χυνόταν ἄφθονο αἷμα⁽¹⁷⁾. Ὁ Robert Browning παρατηρεῖ συναφῶς ὅτι στὴν Ἀλεξάνδρεια καί οἱ δύο πλευρὲς, καί οἱ χριστιανοί καί οἱ ἐθνικοί, ἦταν

(16) Hendri Irenée Marrou, "Synesius of Cyrene and Alexandrian Neoplatonism", ἐν Arnaldo Momigliano (ed.), *The conflict between paganism and Christianity in the fourth century*, Clarendon Press, Oxford 1963, σελ. 138.

(17) Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. W. Bright, Z' 13.5-8: «Ὁ Ἀλεξανδρέων δῆμο πλέον τῶν ἄλλων δῆμων χαίρει ταῖς στάσεσιν· εἰ δέ ποτε καὶ προφάσεως ἐπιλάβηται, εἰς ἀφόρητα καταστρέφει κακὰ· δίχα γὰρ αἵματος οὐ παύεται τῆς ὀρμῆς».

φανατισμένες, παθιασμένες και έτοιμες νά καταφύγουν στη βία⁽¹⁸⁾.

Μία σημαντική λεπτομέρεια είναι ότι στις αρχές της δεκαετίας του 390, όταν η Ύπατία ήταν ήδη φημισμένη ως διδάσκαλος της φιλοσοφίας, ή τόσο όξεϊα θρησκευτική πόλωση στην Άλεξάνδρεια είχε ξεσπάσει σέ ανοικτή ρήξη ανάμεσα στις δύο κοινότητες, τή χριστιανική και τήν ειδωλολατρική. Άναφερόμαστε βεβαίως στά γεγονότα του Σαραπειού, τά όποια διεξήλθαμε σέ δύο παλαιότερα άρθρα από τίς στήλες των Άκτίνων.⁽¹⁹⁾ Μέ άφορμή μιá κίνηση πού θεώρησαν ως πρόκληση εις βάρος τους, οι έθνικοί τής πόλεως έπιτέθηκαν στους χριστιανούς, φόνευσαν πολλούς, συνέλαβαν άλλους, και κατέφυγαν όμαδικά στόν λόφο επί του όποίου όρθωνόταν ό περικαλλής ναός του Σαραπειού. Γιά τούς έθνικούς τής Άλεξανδρείας ή συγκεκριμένη χρονική στιγμή ήταν ή στιγμή του υπέρ πάντων άγώνος. Σύσσωμη ή ειδωλολατρική κοινότητα τής πόλεως όχυρώθηκε στό Σαραπειό. Καί σημειωτέον ότι δέν μιλάμε έδω άπλως και μόνον γιά τίς λαϊκές μάξες των πιστών του άρχαίου θρησκευματος· άκόμη και πνευματικοί άνθρωποι, λόγιοι και διδάσκαλοι τής φιλοσοφίας έσπευσαν στό Σαραπειό, γιά νά συμμετάσχουν ενεργά σέ αυτόν τόν άγώνα γιά τά ιερά και τά όσια τής πίστεώς τους. Ένας μάλιστα φιλόσοφος όνόματι Όλύμπιος, γιά

τόν όποιο μαθαίνουμε από τόν Σωζομενό⁽²⁰⁾ και τόν Δαμάσκιο⁽²¹⁾, άνθρωπος μέ ισχυρή προσωπικότητα, άνδειχθή σέ ήγέτη των όχυρωμένων στό Σαραπειό έθνικών, προτρέποντάς τους νά μήν έγκαταλείψουν τήν πάτρια θρησκεία, αλλά και, αν χρειάζόταν, νά πεθάνουν γι' αυτήν. Πέρα από τόν Όλύμπιο, σύμφωνα μέ τή μαρτυρία του Σωκράτους του Σχολαστικού, στό Σαραπειό έσπευσαν και δύο διδάσκαλοι τής ρητορικής κοντά στους όποιους μαθήτευσε άργότερα και ό ίδιος ό Σωκράτης, ό Έλλάδιος και ό Άμμώνιος⁽²²⁾ (αυτοί μετά τό πέρας των γεγονότων και τήν άμνηστευση των πρωταιτίων κατέφυγαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου και έξακολούθησαν νά διδάσκουν· είναι χαρακτηριστικό ότι ό Έλλάδιος έκαυχάτο ότι στις συμπλοκές είχε σκοτώσει ό ίδιος μέ τά χέρια του έννέα χριστιανούς⁽²³⁾, και μολαυτά όχι μόνο δέν διώχθηκε ποινικά, όχι μόνο άφείθηκε άνενόχλητος στά διδακτικά του καθήκοντα, αλλά και τιμήθηκε γιά τίς έπιδόσεις του τό 425, εις πείσμα όσων θέλουν νά κάνουν λόγο γιά άπηνή διωγμό των έθνικών, ό όποιος έγγίζει τά όρια γενοκτονίας)...

Μέ δεδομένη λοιπόν τή συμμετοχή σύσσωμης σχεδόν τής ειδωλολατρικής κοινότητας τής Άλεξανδρείας, συμπεριλαμβανομένων και των λογίων και δι-

(18) Robert Browning, *The emperor Julian*, Weidenfeld and Nicolson, London 1976, σελ. 161.

(19) Ιωάννη Κ. Τσέντου, «Η καταστροφή του Σαραπειού, Μέρος Α': Τό σκηνικό», Άκτίνες 632 (Ιούνιος 2002), σελ. 197-202 και «Η καταστροφή του Σαραπειού. Μέρος Β': Τά γεγονότα», Άκτίνες 633 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2002), σελ. 228-234.

(20) Σωζομενού, *Έκκλησιαστική Ιστορία*, ed. J. Bidez και G. C. Hansen, Z' 15, 6.2.-7.1.

(21) Δαμασκίου, *Βίος 'Ισιδώρου*, ed. C. Zintzen, άπ. 91-97.

(22) Σωκράτους Σχολαστικού, *Έκκλησιαστική Ιστορία*, ed. W. Bright, E' 16.25 κ.έ.

(23) Σωκράτους Σχολαστικού, δ.π., E' 16.41-42: «Έλλάδιος δέ παρά τισιν ηΰχει, ως έννέα είη άνδρας έν τή συμπληγάδι φονεύσας».

δασκάλων τῆς φιλοσοφίας, στά γεγονότα τοῦ Σαραπείου, ἡ σκέψη μας πάει αὐτομάτως στήν Ὑπατία, ἡ ὁποία ἀλλωστε τότε, στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 390, ἦταν ἤδη φημισμένη ὡς διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας: Τί ἔκανε τότε, στά γεγονότα τοῦ Σαραπείου, ἡ ἐξυμνούμενη ὡς «μάρτυς τοῦ ἑλληνισμοῦ» Ὑπατία; ἔσπευσε ἄραγε καί αὐτή στό Σαραπεῖο, γιά νά διαδηλώσει τά θρησκευτικά της φρονήματα καί νά συμμετάσχει στόν ὑπέρ πάντων ἀγῶνα γιά τά ἱερά καί τά ὅσια τοῦ παγανισμοῦ; ἡγήθηκε τῶν ὀχυρωμένων στό Σαραπεῖο ἐθνικῶν, ὅπως ἔπραξαν ὁ Ὀλύμπιος, ὁ Ἀμμώνιος, ὁ Ἑλλάδιος καί τόσοι ἄλλοι διανοούμενοι τῆς εἰδωλολατρικῆς κοινότητος;

Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι τίποτε ἀπό τά παραπάνω δέν συνέβη. Ἡ Ὑπατία οὔτε ἔσπευσε στό Σαραπεῖο, οὔτε καί ἐθεάθη πουθενά στά πεδία τῶν συγκρούσεων μεταξύ ἐθνικῶν καί χριστιανῶν. Στό πάνδημο αὐτό εἰδωλολατρικό προσκλητήριο, ἡ Ὑπατία ἔλαμψε διά τῆς ἀπουσίας της· καί τή στιγμή πού ἡ εἰδωλολατρική κοινότητα τῆς Ἀλεξανδρείας ἔδινε τόν ὑπέρ πάντων ἀγῶνα, ἡ Ὑπατία ἀπλῶς ἀπεῖχε. Ἐξ οὗ ἄλλωστε καί ἡ Ὑπατία δέν ὑπέστη καμμία ἀπολύτως συνέπεια ἀπό τήν ἀτυχῇ γιά τοὺς ἐθνικούς κατάληξη τῶν γεγονότων τοῦ Σαραπείου. Σύμφωνα μέ τή Maria Dzielska, ἡ Ὑπατία, ἐκτιμώμενη ἀπό τήν κυβερνώσα ἐλίτ, βλέποντας μέ συμπάθεια τοὺς χριστιανούς, παραμένοντας ἀδιάφορη πρὸς τίς παγανιστικές λατρεῖες καί οὐδέτερη στίς θρησκευτικές συγκρούσεις καί διενέξεις, ἔζησε στήν Ἀλεξάνδρεια ἐπὶ μακρόν, ἀπολαμβάνον-

τας τόν σεβασμό τῶν ἡγετῶν τῆς πόλεως καί τήν ἀγάπη τῶν μαθητῶν της⁽²⁴⁾.

Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ εἰδωλολατρική κοινότητα τῆς Ἀλεξανδρείας δέν εἶχε κανένα λόγο νά θεωρεῖ τήν Ὑπατία δική της, ἐνθυμούμενη μάλιστα τήν εὐγλωτῆ ἀπουσία της ἀπό τήν πρόσφατη ἀναμέτρηση τῆς μέ τόν χριστιανισμό· διότι ἡ ἀπουσία τῆς Ὑπατίας ἀπό τό Σαραπεῖο ἦταν μία ἐμπρακτὴ διαφοροποίησή της ἀπό τήν εἰδωλολατρική κοινότητα τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀκόμη ὅμως καί ἂν αὐτή ἡ ἀπουσία δέν δηλώνει μία ἀποδοκιμασία τοῦ παγανισμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἀλεξανδρινῆς φιλοσόφου, πάντως ἡ Ὑπατία φαίνεται νά συγκαταλέγεται στοὺς πνευματικούς ἐκείνους ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μέ τήν πολὺ ὡραία εἰκόνα τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου, μοιάζουν μέ τίς ὑψηλές βουνοκορφές πού ἀπολαμβάνουν τόν αἶθριο οὐρανό, ἀκόμη καί ὅταν κάτω ἀπὸ αὐτές μαίνεται σφοδρὴ καταιγίδα⁽²⁵⁾. Ἐν πάσῃ δέ περιπτώσει, ὅπως ἀκριβῶς δέν βρῖσκουμε στή διδασκαλία καί στόν κύκλο τῶν μαθητῶν τῆς Ὑπατίας καμμία ἀπολύτως ἐνδειξη ὅτι αὐτή ἦταν ἐθνικὴ, ἔτσι δέν βρῖσκουμε καί στήν παρουσία καί στή δράση της στήν Ἀλεξάνδρεια.

Εἰς ἀναζήτησιν ἐνδείξεων:

γ) Οἱ ὑμνητές τῆς Ὑπατίας

Ἀδυνατώντας λοιπόν νά βροῦμε εἴτε στή διδασκαλία εἴτε στή δράση τῆς Ὑ-

(24) Maria Dzielska, *Hypatia of Alexandria*, σελ. 46.

(25) Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμος 4, Ἐκδοτικός Οἶκος «Ελευθερουδάκη» Α.Ε., ἐν Ἀθῆναις 1932⁶, σελ. 10.

πατίας όποιαδήποτε ένδειξη ότι αυτή ήταν έθνική, στρεφόμαστε πλέον στο τρίτο σημείο στο όποιο θά μπορούσαμε νά αναζητήσουμε μία τέτοια ένδειξη: Μέ δεδομένη τή συμβολική διάσταση πού έχει προσλάβει ή δολοφονία τής 'Υπατίας στο πλαίσιο τής σύγκρουσης του χριστιανισμού μέ τόν παγανισμό, θά υπέθετε κανείς λογικά ότι οί μέν χριστιανικές πηγές θά προσπαθοῦσαν νά υποβαθμίσουν τήν άξία τής 'Υπατίας, ένω οί έθνικές πηγές θά προέβαλλαν μία άσπεγάδιαστη καί έξιδανικευμένη εικόνα τής 'Αλεξανδρινής φιλοσόφου.

Καί όμως, αν άναγνώσει κανείς τίς πληγές, θά έκπλαγεί διαπιστώνοντας πόσο πανηγυρικά διαψεύδεται αυτή ή «λογική» υπόθεση. Παραδόξως, ό μεγαλύτερος επαινέτης τής 'Υπατίας δέν είναι ό έθνικός Δαμάσκιος (ή μόνη έθνική πηγή στην όποία γίνεται λόγος για τήν 'Υπατία⁽²⁶⁾), αλλά ό χριστιανός εκκλησιαστικός ιστορικός Σωκράτης ό Σχολαστικός, ό όποιος γράφει για τήν 'Αλεξανδρινή φιλόσοφο:

«Υπήρχε κάποια γυναίκα στην 'Αλεξάνδρεια μέ τό όνομα 'Υπατία· αυτή ήταν κόρη του φιλοσόφου Θέωνος· έφθασε δέ σέ τέτοιο σημείο παιδείας, ώστε νά ξεπεράσει τούς φιλοσόφους τής εποχής της καί νά διαδεχθεί τήν πλατωνική μελέτη πού άρχίζει από τόν Πλωτίνιο καί νά παραδίδει σέ όσους

(26) Υπάρχει καί ένα ποίημα του Παλλαδά (Παλατινή Άνθολογία, ed. H. Beckby, Θ' 400), αλλά άμφισβητείται αν ή 'Υπατία πού μνημονεύεται στο ποίημα είναι ή 'Αλεξανδρινή φιλόσοφος.

ήθελαν όλα τά φιλοσοφικά μαθήματα· έξ ου καί αυτοί πού ήθελαν νά φιλοσοφούν από παντού έτρεχαν σέ αυτήν. Χάριν στή λαμπρή παρηγοσία πού είχε από τήν παιδεία, συναντούσε κατά πρόσωπον σωφρόνως καί τούς άρχοντες· καί δέν ήταν ντροπή νά βρίσκεται αυτή έν μέσω άνδρων· γιατί όλοι τή σέβονταν περισσότερο καί θαμπώνονταν μαζί της για τήν υπερβάλλουσα σωφροσύνη της»⁽²⁷⁾.

Σημειωτέον δέ ότι αυτό τό έγκώμιο τής 'Υπατίας από ένα χριστιανό συγγραφέα δέν είναι μεμονωμένη περίπτωση. Μέ ανάλογη εκτίμηση περιβάλλουν τήν 'Υπατία καί άλλοι χριστιανοί συγγραφείς στο διάβα των αιώνων: ό 'Ιωάννης Μαλάλας τή μνημονεύει ως «*ξακουστή φιλόσοφο, πού είχε μεγάλη φήμη*»⁽²⁸⁾ άρκετά άργότερα, ό Νικηφόρος Γρηγοράς, έξυμνώντας τήν Εϋδοκία Παλαιολογίνα, αναφέρει ότι οί μορφωμένοι σύγχρονοί της τήν παραλλήλιζαν μέ τήν Πυθαγορική Θεανώ καί τήν 'Υπα-

(27) Σωκράτους Σχολαστικού, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, ed. W. Bright, Z' 15.2-12: «Ην τις γυνή έν τή 'Αλεξανδρεία, τούνομα 'Υπατία· αύτη Θεώνος μέν του φιλοσόφου θυγάτηρ ήν επί τοσοῦτον δέ προῦβη παιδείας, ως υπερακοντίσαι τούς κατ' αύτήν φιλοσόφους, τήν δέ Πλατωνικήν από Πλωτίνου καταγομένην διατριβήν διαδέξασθαι, καί πάντα τά φιλόσοφα μαθήματα τοίς βουλομένοις εκτίθεσθαι· διό καί οί πανταχόθεν φιλοσοφείν βουλόμενοι κατέτρεχον παρ' αύτήν. Διά τήν προσοῦσαν αύτῇ εκ τής παιδεύσεως σεμνήν παρηγοσίαν καί τοίς άρχουσι σωφρόνως εις πρόσωπον ήρχετο· καί ουκ ήν τις αίσχύνη έν μέσω άνδρων παρείναι αύτήν· πάντες γάρ δι' υπερβάλλουσιν σωφροσύνην πλέον αύτήν ήδούντο καί κατεπλήττοντο».

(28) 'Ιωάννου Μαλάλα, *Χρονογραφία*, ed. L. Dindorf, 359.13-14: «Υπατίαν τήν περιβόητον φιλόσοφον, περί ής μεγάλη έφέρετο».

τία⁽²⁹⁾ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος - Ξανθοπούλος γράφει ὅτι ἡ Ὑπατία εἶχε διακριθεῖ τόσο πολύ, ὥστε δέν ξεπερνοῦσε μόνο τοὺς συγχρόνους της φιλοσόφους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πολύ προγενέστερους· ⁽³⁰⁾ περὶ τὸ δὲ νὰ ἐπαναλάβουμε μέ πόση ἐκτίμηση καὶ ἀγάπη τὴν περιέβαλλε ὁ ἀφοσιωμένος της μαθητὴς Συνέσιος Κυρήνης.

Διαπιστώνουμε λοιπόν μέ ἐκπληξη ὅτι οἱ μεγάλοι ἐπαινέτες καὶ ὑμνητές της Ὑπατίας εἶναι οἱ χριστιανοί. Καὶ αὐτὸ εἶναι μόνον τὸ πρῶτο παράδοξο. Τό δεύτερο —καὶ μεγαλύτερο— παράδοξο εἶναι ὅτι, ἂν κάποιος μειώνει τὴν ἀξία της Ὑπατίας, αὐτὸς εἶναι ὁ ἐθνικός καὶ πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ Δαμάσκιος! Περὶ τὸ νὰ ποῦμε ὅτι κανονικά θὰ ἀναμέναμε ὁ ἐθνικός καὶ πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ Δαμάσκιος νὰ προβάλλει

(29) Νικηφόρου Γρηγοῤῥα, *Ρωμαϊκὴ Ἱστορία*, Λόγος Α', ed. L. Schopen καὶ I. Bekker, vol. 1, 294.4-7: «Ἦν γάρ ἰδεῖν αὐτὴν πάντα καὶ παίντοια ῥαδίως κατὰ καιρὸν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ διὰ γλώττης προφέρουσαν, ὅσα τε αὐτῇ δι' ἑαυτῆς ἀνεγνώκει καὶ ὅσα λεγόντων ἄλλων ἀκήκοεν, ὡς Θεανὼ τινα Πυθαγορικὴν καὶ Ὑπατίαν ἄλλην ὀνομάζεσθαι ταύτην πρὸς τῶν ἐφ' ἡμῶν σωφτέρων».

(30) Νικηφόρου Καλλίστου - Ξανθοπούλου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, ΙΓ', ις', ed. J.-P. Migne, PG 146, 1106 BC: «Ἐν Ἀλέξανδρείᾳ γυνὴ τις Ὑπατία ἦν, πατέρα μὲν αὐχῆσασα Θέωνα τὸν φιλόσοφον, μαθητευθεῖσα δὲ καλῶς τῷ πατρί· ἐπὶ τὸσον παρήνεγκε τοῖς μαθήμασιν, ὡς ὑπερβῆναι μήτοι γε τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ πολλοῦ γεγεννημένους· χρηματίζει δὲ καὶ διάδοχον τῆς Πλατωνικῆς ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένης διατριβῆς. Πρόχειρος δ' ἦν πᾶσι τοῖς βουλομένοις τὴν τῶν μαθημάτων γνῶσιν ἐκτίθεσθαι· ὅθεν καὶ ὅσοι φιλοσοφεῖν ἐρωτικῶς εἶχον, παρ' αὐτὴν ἔτρεχον, οὐ μόνον διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ σεμνήν παρρησίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ἀρχουσι σωφρόνως προσήρχετο».

μία ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῆς δολοφονημένης φιλοσόφου, ἡ ὁποία σήμερα ἐξυμνεῖται ὡς «μάρτυς τοῦ ἐλληνισμοῦ». Παρὰ πᾶσαν ὁμως προσδοκίαν, ὁ Δαμάσκιος ἀφήνει νὰ διαφανεῖ χωρὶς δυσκολία πόσο χαμηλά κατατάσσει τὴν Ὑπατία ὡς φιλόσοφο. Ἐνῶ δηλαδὴ ἐξαίρει τὸ ἦθος καὶ τὴ σωφροσύνη της Ὑπατίας⁽³¹⁾, ὅταν φέρνει τὸν λόγο στὴν ἐκτίμηση ποὺ ἔτρεφαν γι' αὐτὴν ὑψηλά ἱστάμενα πρόσωπα⁽³²⁾, προσθέτει τὸ ἐξῆς καυστικὸ σχόλιο:

«Διότι, ἂν καὶ ἡ οὐσία τῆς φιλοσοφίας εἶχε χαθεῖ, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦλάχιστον τῆς φιλοσοφίας φαινόταν ἀκόμη ὅτι ἦταν μεγαλοπρεπὲς καὶ ἀξιοθαύμαστο σὲ αὐτοὺς ποὺ βρῖσκονταν στὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα τῆς πολιτείας»⁽³³⁾.

Ὅπως καὶ ἂν διαβάσουμε αὐτὸ τὸ παράδοξο σχόλιο, τὸ συμπέρασμα δέν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἓνα καὶ μόνον: ὅτι κατὰ τὴν κρίση τοῦ Δαμασκίου ἡ Ὑπατία ἦταν περισσότερο κατ' ὄνομα παρὰ κατ' οὐσίαν φιλόσοφος! Καὶ ἂν αὐτὸ τὸ σχόλιο τοῦ Δαμασκίου συνιστᾷ μία μόνον ἔμμεση —ἂν καὶ κατὰ δὴλη— ὑποτίμηση τῆς Ὑπατίας, δέν συμβαίνει τὸ ἴδιο σὲ μία ἄλλη περίπτωση, ὅπου ἡ ὑποτίμηση τῆς Ὑπατίας εἶναι πλέον

(31) Δαμασκίου, *Βίος Ἰσιδώρου*, ed. C. Zintzen, ἀπ. 102.7-20.

(32) Στὴν ἴδια ἐκτίμηση εἶχαμε δεῖ νὰ ἀναφέρεται καὶ ὁ Σωκράτης ὁ Σχολαστικός (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, ed. W. Bright, Z' 15.8-12).

(33) Δαμασκίου, *Βίος Ἰσιδώρου*, ed. C. Zintzen, ἀπ. 102.25-27: «εἰ γάρ καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπόλωλεν, ἀλλὰ τὸ γε ὄνομα φιλοσοφίας ἐτι μεγαλοπρεπὲς τε καὶ ἀξιάγαστον εἶναι ἐδόκει τοῖς μεταχειριζομένοις τὰ πρῶτα τῆς πολιτείας».

έντελῶς ἄμεση, ρητή καί ἀπροκάλυπτη· πιό συγκεκριμένα, συγκρίνοντας τήν Ὑπατία μέ τόν Ἰσίδωρο, ὁ Δαμάσκιος γράφει τό ἐξῆς:

«Ὁ Ἰσίδωρος ἦταν πολύ ἀνώτερος ἀπό τήν Ὑπατία, ὄχι μόνον ὅπως εἶναι φυσικό νά εἶναι ἀνώτερος ἓνας ἄνδρας ἀπό μιᾶ γυναῖκα, ἀλλά καί ὅπως εἶναι φυσικό νά εἶναι ἀνώτερος ἓνας γνήσιος φιλόσοφος ἀπό μιᾶ γεωμέτρη»...⁽³⁴⁾.

Κανονικά δέν θά χρειαζόταν νά κά-
νουμε ἐδῶ κάποιο περαιτέρω σχόλιο,
καθώς, ἂν αὐτά τά λόγια τοῦ Δαμα-
σίου δέν συνιστοῦν ὑποτίμηση τῆς Ὑ-
πατίας, τότε εἰλικρινά δέν γνωρίζουμε
τί θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ὡς ὑποτί-
μηση. Ἡ πρόσφατη ὁμως ταινία γιά τήν
Ὑπατία μᾶς δίνει τή λαβή νά σταθοῦμε
λίγο σέ αὐτά τά λόγια.

Κατά πρῶτον, στήν ἐν λόγω ταινία
ἐμφανίζεται ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας
νά πέφτει σέ ἓνα ἄνευ προηγούμενου
μισογυνικό παραλήρημα, μέ τό ὅποιο
καλεῖ τόν μαθητή τῆς Ὑπατίας καί ἔ-
παρχο τῆς πόλεως Ὁρέστη νά ἀποκηρύ-
ξει τή διδασκαλό του· τό μισογυνικό
παραλήρημα τοῦ Κυρίλλου ἐμφανίζεται
νά ὀπλίζει τά χέρια τῶν φανατισμένων
μοναχῶν καί νά ὀδηγεῖ στήν εἰδεχθῆ
δολοφονία τῆς Ὑπατίας. Τό μισογυνικό
ὁμως αὐτό παραλήρημα, πρῶτον, δέν
μαρτυρεῖται πουθενά στίς πηγές. Δεύτε-
ρον, δέν θά μπορούσε νά σταθεῖ στά
χεῖλη τοῦ ἐκπροσώπου τῆς θρησκείας
πού ἐξήρῳξε τό «οὐκ ἔνι ἄρσεν καί

θῆλυ»⁽³⁵⁾, ἐνός ἐπισκόπου ὁ ὁποῖος, ἐ-
πιπλέον, φημίζεται γιά τή λογιότητά
του. Τρίτον, καί ἂν ἀκόμη ὑποθέσουμε,
ὅπως θά ἦταν ἄλλωστε λογικό, ὅτι ἐ-
κείνη τήν ἐποχή δέν εἶχαν ἀκόμη προ-
λάβει ὅλοι οἱ χριστιανοί, ὅσο λόγιοι
καί ἂν ἦταν, νά ἀφομοιώσουν τό ρηξι-
κέλευθο κήρυγμα τοῦ χριστιανισμοῦ
πού καταργοῦσε τίς διακρίσεις τῶν δύο
φύλων, καί πάλι, τό ἀντιχριστιανικό
παραλήρημα τοῦ Κυρίλλου θά ἦταν ἡ
ἀπόλυτη παραφωνία στή χριστιανική
Ἀλεξανδρεία, πού τιμοῦσε στήν κορυφή
τοῦ χοροῦ τῶν μαρτύρων τῆς τήν ἀγία
Αἰκατερίνη. Τά λόγια τοῦ ἐθνικοῦ Δα-
μασίου γιά τήν Ὑπατία, ἀντιθέτως,
ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἦταν ἀνώτερος ἀπό τήν
Ὑπατία, «ὅπως εἶναι φυσικό νά εἶναι
ἀνώτερος ἓνας ἄνδρας ἀπό μιᾶ γυναῖ-
κα», μᾶς δείχνουν ἀπό ποιά πλευρά
μποροῦμε νά βροῦμε τό μισογυνικό πα-
ραλήρημα.

Ἐξίσου —ἂν ὄχι καί περισσότερο—
ἐνδιαφέρον εἶναι καί τό σχόλιο τοῦ
Δαμασίου ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἦταν ἀνώτε-
ρος ἀπό τήν Ὑπατία, «ὅπως εἶναι φυ-
σικό νά εἶναι ἀνώτερος ἓνας γνήσιος
φιλόσοφος ἀπό μιᾶ γεωμέτρη». Τό σχό-
λιο αὐτό εἶναι ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικό,
καθώς ἀπηχεῖ τήν έντελῶς ἐξωελληνική
κατεῦθυνση πρὸς τήν ὁποία εἶχε κινηθεῖ
ὁ παγανισμός ἐκείνη τήν ἐποχή. Συγκε-
κριμένα, γιά τίς τελευταῖες γενιές τῶν
παγανιστῶν, ἡ ἀληθινή φιλοσοφία ἦταν
ἓνα συνονθύλευμα σκοταδισμού, ἀπο-
κρυφιστικῶν δοξασιῶν καί θεουργικῶν
πρακτικῶν. Στά μάτια ἐνός ἐθνικοῦ δι-
ανοητῆ τῆς ἐποχῆς σάν τόν Δαμάσκιο,
ἡ Ὑπατία, ἀφοσιωμένη καθὼς ἦταν

(34) Δαμασίου, ὁ.π., ἀπ. 164.1-2: «Ὁ Ἰσί-
δωρος πολύ διαφέρων ἦν τῆς Ὑπατίας, οὐ
μόνον οἷα γυναικὸς ἀνὴρ, ἀλλά καί οἷα γεωμε-
τρικῆς τῷ ὄντι φιλόσοφος».

(35) Γαλ. γ' 28.

στήν ἐπιστήμη καί στόν φιλοσοφικό λόγο, δέν ἦταν γνήσια φιλόσοφος, ἀλλά ἀπλή γεωμέτρης. Ἀπό τήν ἄλλη, ὅμως, ἡ προσήλωση τῆς Ὑπατίας στήν ἐπιστήμη καί ἡ ἀποστροφή της γιά τόν ἀποκρυφισμό, αὐτή ἀκριβῶς πού τή μείωνε στά μάτια τοῦ Δαμασκίου, τήν ἔφερνε στήν πραγματικότητα πολύ πιό κοντά στόν χριστιανισμό, παρὰ στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ὁ παγανισμός κακοποιοῦσε τή φιλοσοφία.

Τό βέβαιο εἶναι ὅτι ἡ συγκριτική θεωρηση τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο βλέπουν τήν Ὑπατία οἱ χριστιανικές καί οἱ ἐθνικές πηγές ἐπιβεβαιώνει πανηγυρικά αὐτό πού εἶπαμε παραπάνω· ὅτι δηλαδή, ἐνῶ, μέ δεδομένη τή συμβολική διάσταση πού ἔχει προσλάβει ἡ δολοφονία τῆς Ὑπατίας στό πλαίσιο τῆς σύγκρουσης τοῦ χριστιανισμοῦ μέ τόν παγανισμό, θά ὑπέθετε κανεῖς λογικά ὅτι οἱ χριστιανικές πηγές θά προσπαθοῦσαν νά ὑποβαθμίσουν τήν ἀξία τῆς Ὑπατίας καί οἱ ἐθνικές πηγές θά προέβαλλαν μία ἀψεγάδιαστη καί ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῆς Ἀλεξανδρινῆς φιλοσόφου, στήν πραγματικότητα συμβαίνει τό ἐντελῶς ἀντίστροφο: ἡ ἀψεγάδιαστη καί σχεδόν ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τῆς Ὑπατίας προβάλλεται ἀπό τοὺς χριστιανούς συγγραφεῖς, ἐνῶ ὁ ἐθνικός καί πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ Δαμάσκιος δύσκολα κρύβει τή χαμηλή του ἐκτίμηση — ἡ ὁποία φαίνεται νά φθάνει μέχρι καί τήν εὐθεῖα περιφρόνηση — γιά τήν Ἀλεξανδρινή φιλόσοφο. Ἄν λοιπόν ἀναζητούσαμε τοὺς ὑμνητές τῆς Ὑπατίας, προσδοκῶντας νά βροῦμε τοιοῦτοτρόπως μιᾶ ἐνδειξη ὅτι ἡ Ὑπατία ἦταν ἐθνική, τότε ὄχι μόνο δέν θά βρίσκαμε τέτοια ἐνδειξη, ἀλλά τοῦναντίον θά ἀνακαλύπταμε σοβαρές ἀντενδείξεις.

Ὅπως διαπιστώνουμε, σέ ὅλα τά παρακάτω σημεία ἀποτύχαμε νά βροῦμε τήν παραμικρή ἐνδειξη πού θά συνέδεε τήν Ὑπατία, αὐτή τήν ἐξυμνούμενη σήμερα ὡς «μάρτυρα τοῦ ἑλληνισμοῦ», μέ τόν παγανισμό καί τήν παρατάξη πού στάθηκε ἀπέναντι στόν χριστιανισμό. Καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλά καί ὅλες οἱ ἐνδείξεις πού βρήκαμε ἦταν τέτοιες, πού συνδέουν τήν Ὑπατία μᾶλλον μέ τό χριστιανικό, παρὰ μέ τό παγανιστικό στρατόπεδο. Ἀκόμη περισσότερο, αὐτό συμβαίνει, ὅταν ἀναζητήσουμε ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι πού «διεκδικοῦν» τήν Ὑπατία, προσδοκῶντας ἴσως νά βροῦμε ἔστω καί μία περίπτωση ἐθνικοῦ συγγραφέα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς πού «διεκδικεῖ» τήν Ὑπατία γιά λογαριασμό τῆς εἰδωλολατρικῆς παρατάξεως στή σύγκρουση χριστιανισμοῦ καί παγανισμοῦ. Ἐκεῖ πιά ἡ ἀποκάλυψη εἶναι ἐντελῶς ἀνατρεπτική. Ἀλλά αὐτά θά τά δοῦμε προσεχῶς, στή συνέχεια τοῦ παρόντος ἄρθρου.

Δρ ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

Υ.Γ. Στό χριστιανικό ἔργο εἶχαμε τήν τύχη νά γνωρίσουμε γυναικεῖς μορφές πού θά νιώθαμε τήν ἀνάγκη νά προσφωνήσουμε μέ τά λόγια ἀκριβῶς μέ τά ὁποῖα ὁ Κυρήνης Συνέσιος προσφωνοῦσε τή σεβαστή διδάσκαλό του Ὑπατία, «μητέρα καί ἀδελφή καί διδάσκαλο... καί ὅ,τι ἄλλο καλό», «δέσποινα σεβασμία» καί «θειοτάτη ψυχή», γυναῖκες — ζωντανά παραδείγματα πίστεως, πού ἔλαμψαν μέ τήν ἰλαρότητα τῆς μορφῆς τους, τήν ὑπομονή τῆς ἀγάπης τους, τήν ἐπιμονή τοῦ ἀγῶνα τους. Στή μνήμη αὐτῶν ἀκριβῶς ἀφιερώνουμε τήν παρούσα μελέτη. Δέν θά μνημονεύσουμε τό ὄνομά τους — ἴσως νά μήν τό ἐπιθυμοῦσαν κιόλας. Ἀλλωστε, τό ὑψηλότερο ἐγκώμιο εἶναι ὅταν, διαβάζοντας κανεῖς αὐτές τίς γραμμές, αὐθορμήτως ἀναφωνεῖ: «Νά, γι' Αὐτήν γίνεται λόγος!».

ΩΡΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΣ

Ἡ δίψα γιὰ τὴ χαρὰ εἶναι ἴσως κάτι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα τοῦ ψυχικοῦ μας ὁργανισμοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ χαρὰ γιὰ νὰ νοιώσει τὴ ζωὴ του καὶ ἔχει ἀκόμα ἀνάγκη ἀπὸ τὴ χαρὰ γιὰ νὰ δημιουργήσῃ. Ἐπιστήμονες εἰδικοί σὲ ζητήματα ψυχολογικά μὰ καὶ κοινωνιολογικά καὶ οἰκονομικά ἀκόμη εἶχαν ἀρχίσει, ἰδίως λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, νὰ μελετοῦν μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ τὸ ζήτημα πῶς ὁ ἄνθρωπος θὰ κατακτήσῃ τὴν τεράστια αὐτὴ δύναμη πού λέγεται χαρὰ. Τὸ ζήτημα φαίνεται στὴν ἀρχὴ τόσο ἀπλό, ὥστε ἀπορεῖ κανεὶς πῶς ἐχρηιάσθησαν γι' αὐτὸ μελέτες τόσων σοφῶν. Ἀφοῦ ὅμως εἶναι τόσο ἀπλό, γιατί δέν βρίσκει τὴν λύση του καὶ μάλιστα οὔτε στοὺς καιροὺς τῆς εἰρήνης; Γιατί ἡ χαρὰ νὰ μὴν εἶναι τὸ ψυχικὸ μας καθεστῶς, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τόσοι αἰῶνες προόδου, στὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ, στίς ἐπιστῆμες καὶ στὰ γράμματα;

Μέ κάποιαν βοήθεια, εὐεξήγητη ἄλλως τε, ὁ διψασμένος γιὰ τὴ χαρὰ ἄνθρωπος στρέφει τὸ βλέμμα στίς ἐξωτερικές συνθήκες πού βρίσκει γύρω του νὰ τὸν περιβάλλουν καὶ δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πῶς οἱ ἐξωτερικές συνθήκες ἀσκοῦν τὴν ἐπίδρασή τους. Μὰ νὰ ποῦμε πῶς ἡ ἐπίδραση αὐτὴ εἶναι ἀποφασιστικὴ καὶ ἀποκλειστικὴ, θάταν ξένο πρὸς τὴν πείρα τῆς ζωῆς. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού ζοῦν μέσα σὲ παλάτια, τραγικοὶ ὅμως τάνταλοι μὲ τὸ μαρτύριο

τῆς δίψας ἐνῶ κολυμπᾶνε μέσα στὴ δεξαμένη τῆς εὐτυχίας. καὶ ὑπῆρξαν πάντοτε ἄνθρωποι, ἄλλοι ἀλυσσοδεμένοι στὰ δεσμοτῆρια τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ἄλλοι ἐξόριστοι καὶ πεινασμένοι, ἄλλοι στὰ νεώτερα κάτεργα καὶ στὸ Χαϊδάρι, ὅπως ἄλλος στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου καὶ τῆς δυστυχίας, πού ὅμως ἦσαν τόσο γεμάτοι χαρὰ, ὥστε μόλις τοὺς πλησίαζες, ἐνιωθες καὶ τὴ δική σου ψυχὴ νὰ γεμίζει, ἀπὸ τὴ ζωογόνο αὐτὴ δύναμη τῆς χαρᾶς. Κι ἐδῶ ἐφαρμόζεται ὅτι εἶπε ὁ μέγας Γαλλοαμερικανὸς βιολόγος, ὁ Καρρέλ: «Ἄν δέν στρέφουμε τὴν προσοχή μας στὴν ψυχικὴ δύναμη, δέν θὰ καταλάβουμε τίποτε γιὰ τὸν ἄνθρωπο», δέν θὰ βροῦμε οὔτε τὸ μέσον οὔτε τὴν πηγὴ τῆς χαρᾶς. Εἶναι καὶ ἡ χαρὰ μία θεία δύναμη πού γεμίζει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποιος δέν τὴν ἔχει τὴ δύναμη αὐτὴ, δέν ἔχει τὴ χαρὰ. Ὅσο καὶ νᾶναι ἀπὸ τοὺς εὐτυχισμένους τῆς ζωῆς, ἓνα ψύλλου πῆδημα θὰ βρῖσκεται πάντοτε πρόφραση γιὰ νὰ φανερωθῇ ἡ ψυχικὴ ἀναπηρία. Καὶ ὅποιος πάλι τὴν ἔχει τὴν ψυχικὴ αὐτὴ δύναμη τῆς χαρᾶς, αὐτός, ὅσο κι ἂν τὰ βάσανα τῆς ζωῆς ἔχουν συγκεντρωθεῖ ἀπάνω του, πονεῖ βέβαια καὶ κάπου - κάπου ἡ κραυγὴ τοῦ πόνου φεύγει ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Μὰ ἡ δύναμη τῆς χαρᾶς πού εἶναι μέσα στὸν ἄνθρωπο αὐτὴ δέν ἀργεῖ νὰ φανερωθῇ καὶ σὲ μίαν ἀντίσταση θαυματουργικὴ νὰ μεταβάλλῃ τὸν πόνο σὲ ἀφορμὴ χαρᾶς, τίς δυσκολίες σὲ

κίνητρο δημιουργίας και τόν βασανισμένον άνθρωπο, ακριβώς αυτόν, σέ μορφή δημιουργική.

Τήν αντίληψη αυτή του προβλήματος της χαρᾶς, καταστάλαγμα της ανθρώπινης πείρας χιλιάδων χρόνων και της τελευταίας προόδου της επιστήμης, αυτήν την αληθινά ρεαλιστικήν αντίληψη ἐπρόβαλλε εὐθύς ἀπό τήν πρώτη ἀρχή στον άνθρωπο ὁ Χριστιανισμός. Ὁ Χριστιανισμός, θετικό σύστημα χαρᾶς, κατεδίκασε τήν ἀπαισιοδοξία παλαιῶν θρησκευμάτων καί νεωτέρων φιλοσοφικῶν σχολῶν. Ὁ Χριστιανισμός ξεπερνάει ἀκόμα καί τήν στωική ἀπάθεια καί τήν Βουδιστική γαλήνη της ἀδρανείας. Διδασκαλία ζωῆς ὁ Χριστιανισμός δέν ἱκανοποιεῖται μέ τίποτε τό ἀρνητικό. Ἐπομένως οὔτε μέ τήν ἀπάθεια οὔτε μέ τήν ἀδιαφορία. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι θετική ἀντιμετώπιση της ζωῆς καί γι' αὐτό θέλει ἀπό τόν ὁπαδό του ἐπίσης θετική, παλληκαρίσια ἀντιμετώπισι της ζωῆς, μέ τήν θετική δημιουργική δύναμη της χαρᾶς. Δέν στέκει ἀδιάφορος πρὸς τά βάσανα της ζωῆς ὁ Χριστιανισμός, οὔτε τά ξεχνᾷ, οὔτε κάνει πῶς τάχα δέν τά νιώθει, οὔτε ζῇ σέ κόσμους ὀνειρῶν μακρυνά ἀπό τήν πραγματικότητα. Ἰσα ἴσα ζῇ μέσα στήν πραγματικότητα. Καί μέ ἀπόλυτη ἀντίληψη της πραγματικότητας τραγικῆς πολλές φορές καί μαύρης, ἔρχεται καί φέρνει τήν δύναμη της χαρᾶς. Ὅχι κάνοντας τόν άνθρωπο νά ξεχάσῃ τήν πραγματικότητα, ἀλλά, ἴσα - ἴσα δείχνοντάς του πέρα ἀπό τήν περιορισμένη πραγματικότητα της στιγμῆς πού φεύγει, ὁλόκληρη τήν πραγματικότητα, τήν αἰώνια, ἀκατάλυτη, ἀθάνατη πραγματικότητα, πού εἶναι ἀνώτερη ἀπό τίς

ὁποιοσδήποτε δυσκολίες της καθημερινῆς ζωῆς. Δέν λείει στόν άνθρωπο νά κλείσῃ τά μάτια. Ἰσα - ἴσα τοῦ λείει νά τ' ἀνοίξῃ ἀκόμα περισσότερο, γιά νά δῇ πάρα πάνω ἀπό τό πρόσκαιρο καί παροδικό, τό αἰώνιο. Στά χρόνια της σκλαβιάς διετηρούσαμε τήν πίστη στον ἀγῶνα μας καί τή χαρά γιά τή νίκη πού ἔρχεται, ὄχι βέβαια γιατί δέν ἐννοιώσαμε τή βαρειά σκλαβιά, ἀλλά γιατί πάρα πάνω ἀπ' αὐτήν ἐβλέπαμε τήν λευτεριά πού ἔρχεται, τήν πανωλεθρία τῶν τυράννων, τό θρίαμβο τοῦ Δικαίου. Ἔτσι, κι ἀκόμα περισσότερο, ὅλες τίς δυσκολίες καί τά βάσανα της καθημερινῆς ζωῆς ὁ χριστιανός τά βλέπει καί τά νοιώθει, βλέπει ὅμως καί νοιώθει παραπάνω ἀπ' αὐτά τήν πραγματικότητα, τήν μεγάλη, αἰώνια, ἀπερραντη, ἀκατάλυτη πραγματικότητα, πού μπροστά της οἱ δυσκολίες της στιγμῆς γίνονται ἀσήμαντες μικρολεπτομέρειες. Κι ἀτενίζοντας μέ της πίστῳς τά μάτια, τήν πραγματικότητα αὐτήν ὁ χριστιανός ἀνεβαίνει πάνω ἀπό τίς μικρότητες καί τίς ἀναποδιές της καθημερινῆς ζωῆς κι ἡ ἐπαφή του ἡ ψυχική μέ τήν αἰωνιότητα κάνει τή χαρά του ὄχι νά ἀγνοῇ μά νά ὑπερνικᾷ τά βάσανα καί τίς ἀναποδιές πού συναντᾷ. Εἶναι στιγμές πού τέτοια χαρά φαίνεται χιμαιρική σέ μερικά ἔξυπνα μά μυωπικά πνεύματα. Μήπως καί ἡ πίστη μας στή νίκη τοῦ ἀγῶνα μας δέν φαινόταν χιμαιρική στήν κοντόφθαλμη ἔξυπνάδα μερικῶν, ὅταν οἱ Γερμανο-Ἰταλοί ἔφθασαν στήν Ἀλεξάνδρεια; Καί ὅμως νά πού οἱ δῆθεν χιμαιρικοί αὐτοί, φανερώνονται πῶς ἦσαν οἱ μόνοι πού ἐβλεπαν τήν πραγματικότητα. Γιατί αὐτοί, πέρα ἀπό τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τό ἐπεισόδιο τοῦ πολέ-

μου, έβλεπαν τίς μεγάλες γραμμές του άγώνα και οί μεγάλες γραμμές έδειχναν την συντριβή των τυράννων. Και ό Χριστιανισμός τίς μεγάλες γραμμές της ζωής. Κι οί γραμμές αυτές, πέρα από τούτη και εκείνη τή μικρότητα, μάς δείχνουν την μεγάλη δημιουργία, την μεγάλη πραγματικότητα που είναι ή συντριβή του κακού, ή άπαλλαγή από τον έκπεσμό. Οί γραμμές αυτές μάς δείχνουν τό θρίαμβο του άληθινού, του Δικαίου, του ήρωικού, του άγνού. Και γι' αυτό ό Χριστιανισμός ξέρει ότι δέν παίζει μέ λέξεις, αλλά οδηγεί προς την άλήθεια τον άνθρωπο, όταν τον προσκαλή προς τή χαρά.

Και τό χαρωπό αυτό προσκλητήριο γεμίζει άπ' άκρη σ' άκρη, την χριστιανική διδασκαλία. Τί θα πη Εύαγγέλιο, παρά χαράς μήνυμα; 'Απ' την πρώτη ως την τελευταία του σελίδα όλο τή χαρά θα συναντήσετε. Προσκλητήριο προς τή χαρά. ή χαρά έντολή, ή χαρά νόημα της ζωής, ή χαρά δείγμα του Χριστιανού. **Χριστιανισμός είναι ή θρησκεία της χαράς, ή θρησκεία των χαρούμενων ανθρώπων.** 'Ανθρώπων που χαίρουν και όταν βρίσκονται στό θριαμβευτικό Θαβώρ, αλλά και όταν άνεβαίνουν τον Γολγοθά. Κοιτάξτε να δείτε πόσες φορές ή λέξεις «χαρά», «χαίρω», «χαίρετε» βρίσκεται στην Καινή Διαθήκη και θα καταλάβετε τό μυστικό του θριάμβου του Χριστιανισμού

και θα καταλάβετε γιατί ό Χριστιανός έχει τή δύναμη της χαράς, μόλο που κι αυτός κάθε άλλο παρά λιποτάκτης της ζωής είναι. Νοιώθει και τον πόνο και τό πένθος του ανθρώπου για τό κακό που βρίσκεται έξω άπ' αυτόν, αλλά και για τό κακό που βρίσκεται ακόμα μέσα του.

* * *

Αυτή, της χαράς ή νίκη, είναι ή προσφορά που πρέπει να φέρουμε σαν Χριστιανοί στην Πατρίδα μας τουτο τον καιρό. 'Η νέα μας δημιουργία, πρέπει να είναι δημιουργία χαράς. 'Οχι χιμαιρικής χαράς, αλλά χαράς που στηρίζεται στην Πίστη. Χαράς που βλέπει τίς δυσκολίες και τά προβλήματα της μεταπολεμικής ζωής, μά βλέπει ακόμα και την εύεργετική καρποφορία που στεφανώνει κάθε εύεργετική άνωτερη χριστιανική προσπάθεια. Αυτή ή χαρά θα μάς δίνει καινούργια τόνωση όταν θα μάς κουράζει ή άνηφορία, αυτή θα μάς καθαρίζει τό μυαλό, αυτή θα μάς άγνίζει την ψυχή. 'Όταν καθένας από μάς, γεμάτος χαρά, σκορπίζει την χαρά στό περιβάλλον του, τότε άς τό ξέρει, θα είναι ό δημιουργός της εύτυχισμένης 'Ελλάδος, της 'Ελλάδος της Χριστιανικής. 'Η 'Ελλάδα της Χριστιανικής χαράς, αυτή θα είναι ή εύτυχισμένη 'Ελλάδα, ή 'Ελλάδα που όνειρενόμαστε και που ποθοϋμε όλοι μας.

A.

ΣΧΟΛΙΑ

Ο ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Οι πειραματισμοί γύρω από τό θέμα τῆς δημοσίας παιδείας συνεχίζονται, μέ αποφάσεις τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργείου Παιδείας καί τήν ἔκδοση νόμων, οἱ ὅποιοι ρυθμίζουν τήν λειτουργία τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Καί οἱ νόμοι αὐτοί, οἱ ὅποιοι τίθενται σέ ἐφαρμογή συνήθως ἀναιροῦν ἀποφάσεις προγενεστέρων νόμων, οἱ ὁποῖες ἐψηφίσθησαν ἀπό προηγούμενες κυβερνήσεις, μέ συνέπεια νά γεννᾶται μία σύγχυση γιά τό τί εἶναι ὠφέλιμο ἤ μή γιά τόν μαθητόκοσμο.

Ἄφορμή γιά τό σχόλιο αὐτό δίδει πρόσφατη ἀπόφαση τῆς ἀρμοδίας ὑπουργοῦ σύμφωνα μέ τήν ὁποία καταργεῖται ἡ βάση τοῦ βαθμοῦ δέκα (10) γιά τήν εἰσαγωγή μαθητῶν στά ΑΕΙ καί ΤΕΙ τῆς χώρας. Αἰτιολογικό γιά τήν ἀπόφαση αὐτήν εἶναι τό γεγονός ὅτι μέ τόν φραγμόν τῆς βάσεως τοῦ δέκα (10) οἱ ἐπιδόσεις τῶν μαθητῶν ἦσαν τόσον χαμηλές, ὥστε νά μή συμπληρώνονται οἱ θέσεις τῶν εἰσαγομένων σέ πολλά ΤΕΙ ἐπαρχιακῶν κυρίως πόλεων καί ὡς ἐκ τούτου νά ὑφίσταται περίπτωση νά κλείσουν οἱ σχολές αὐτές μέ εὐρύτερες ἀκόμη ἐπιπτώσεις στήν οἰκονομική ζωή τῶν πόλεων αὐτῶν. Μέ ἄλλα λόγια καταλύεται γιά δευτερογενεῖς καί ἀσχέτους λόγους ἡ οὐσία τῶν σπουδῶν μέ τήν ἀθρόα εἰσαγωγή στίς σχολές μαθητῶν μέ σοβαρές ἐλλείψεις βασικῶν γνώσεων. Ἐπί πλέον ἡ ὑπουργός ἰσχυρίσθηκε ὅτι τοῦτο ἦταν καί προεκλογική ὑπόσχεση

τοῦ κυβερνῶντος κόμματος, πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι πολλοί γονεῖς ψηφοφόροι συναινοῦν στό νά εἰσάγονται τά παιδιά τους σέ κάποια σχολή χωρίς οὐσιαστικές γνώσεις ἀρκεῖ νά πάρουν στό μέλλον ἕνα πιστοποιητικό σπουδῶν χωρίς ἀντίκρυσμα.

Αὐτά ὅλα συντελοῦν ὥστε νά διατηρεῖται χαμηλή ἡ στάθμη τῆς Παιδείας, νά ἀπομειώνεται ἡ εὐγενής διάθεση τῶν ἱκανῶν γιά περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν ἱκανοτήτων των καί ἐπίτευξη ὑψηλοτέρων ἐπιδόσεων. Πράγμα τό ὅποῖον καθιστᾷ δυσχερῇ τήν ἀξιολόγηση τῆς παρουσίας καί τῆς προσφορᾶς ἐκάστου καί πολύ πιθανόν στό μέλλον νά εἶναι ἀδύνατη ἡ ἀξιολόγηση αὐτή.

ΑΚΡΑΙΑ ΦΥΣΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Ἡ μακρυνή Ἰσλανδία ἤλθε στήν ἐπικαιρότητα τόν παρελθόντα Ἀπρίλιον ἀπό τό γεγονός τῆς ἐκκρήξεως τοῦ ἐκεῖ ὑπάρχοντος ἡφαιστείου —εὐτυχῶς χωρίς ἀνθρώπινα θύματα— ἡ ὁποία εἶχε ἀπρόβλεπτες ἐπιπτώσεις στήν καθημερινή ζωή τῶν εὐρωπαίων. Τό συμβάν τοῦτο προκάλεσε ἀφ' ἐνός ἐκπληξη, ἄλλα συνάμα καί δέος.

Παρά τήν μεγάλη πρόοδο τῆς ἐπιστήμης ἕνας μέγας ὄγκος φυσικῶν φαινομένων διαφεύγει τήν προβλεπτική της ἱκανότητα καί τήν κατανόηση αὐτῶν. Ἔτσι μπορεῖ νά ἔχομε μία ἀξιόπιστη ἐκτίμηση γιά τίς καιρικές μεταβολές τῶν ἐπομένων ἡμερῶν, καμμιά ἀπό τίς πρόσφατες φυσικές καταστροφές δέν κατέ-

στη δυνατόν νά προβλεφθεῖ, ὅπως οἱ μεγάλοι σεισμοί, τό τσουνάμι, οἱ ἡφαιστειακές ἐκκρήξεις. Ἐνῶ λοιπόν τό σύμπαν μοιάζει νά ἔχει ἀποκαλύψει στήν ἐπιστήμη τόν βαθύτερο ἑαυτό του, τό ἴδιο μας τό σπίτι, ἡ Γῆ κρύβει ἐπίμονα τά μυστικά της. Γιά τόν λόγον αὐτόν ἡ ἐπιστήμη θά ἔπρεπε νά μειώσει τήν ἔπαρσή της καί οἱ ἄνθρωποι νά στέκονται μέ δέος ἀπέναντι στοῦ γεγονότος τῆς Δημιουργίας καί στά φαινόμενα πού συνδέονται μέ αὐτήν.

Σέ ἀντίθεση μέ ἄλλες περιπτώσεις ἀκραίων φυσικῶν φαινομένων, αὕτη τήν φορὰ δέν ὑπῆρξαν ἀνθρώπινα θύματα. Ὑπῆρξαν ὅμως ὑπερβολικές ἐκδηλώσεις γιά τήν ἀφάνταστη ταλαιπωρία τῶν ἐπιβατῶν τῶν ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν, τίς ἐπιπτώσεις στήν τουριστική κίνηση ἀπό τήν ἐκρηξη τοῦ ἰσλανδικοῦ ἡφαιστείου. Ἡ δυτική κοινωνία εἶναι δέσμια ἀπό τήν καταναλωτική της εὐμάρεια καί τόν ἐγωκεντρισμό πού αὕτη συνεπάγεται. Μήπως θά ἔπρεπε νά σκέπτεται πιό συχνά ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἀνθρωπότητας δέν γνωρίζει τίς λέξεις «διακοπές - τουρισμός» γνωρίζει ὅμως ἄλλες λέξεις, ὅπως ἀνέχεια, φτώχεια;

Ἡ Γῆ, ἡ κατοικία τῶν ἀνθρώπων ἔχει ἡλικία περίπου πέντε δισεκατομμυρίων ἐτῶν καί ἡ ἀνθρώπινη παρουσία σέ αὐτήν λίγα ἑκατομμύρια χρόνια. Ἦρκεσαν ὅμως μόνον μερικές δεκαετίες γιά νά προξενήσῃ ὁ ἄνθρωπος στόν πλανήτη - κατοικία του τραύματα τά ὅποια φόρτισαν μέ ἀβεβαιότητα τό μέλλον του. Τά ἀκραία φυσικά φαινόμενα τά ὅποια κατά καιροὺς συμβαίνουν ἄς γίνουν αἰτία γιά μία πλέον συνετή συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στήν κατοικία του, τήν ὁποία ἐδημιούργησε γιά αὐτόν ὁ Δημιουργός.

π. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΦΑΡΑΖΟΥΛΗΣ 1882-1920

Συμπληρώθηκαν ἐφέτος ἐνενήντα ἔτη ἀπό τήν ἐκδημία τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιμανδρίτη καί ἱδρυτικοῦ μέλους τῆς ἀδελφότητος Θεολόγων ΖΩΗ, τοῦ πατρὸς Διονυσίου Φαραζουλῆ.

Ὁ πατήρ Διονύσιος ὑπῆρξε γόνος εὐπόρου καί εὐσεβοῦς οἰκογένειας τοῦ Αἰγίου μέ κοινωνική καταξίωση. Ὁ πατέρας του Ἀθανάσιος εἶχε διατελέσει δήμαρχος Αἰγίου καί οἰκονομικός παρὰ τῆς πόλεως, ἀσχολούμενος ὡς ἐξαγωγέας τῆς κορινθιακῆς σταφίδας, πηγῆς πλούτου γιά τήν ἰσχνή οἰκονομία τῆς Ἑλλάδας στά τέλη τοῦ 19^{ου} αἰῶνα καί στίς ἀρχές τοῦ 20^{ου}.

Στή γενέτειρά του πόλῃ ὁ π. Διονύσιος παρακολούθησε τά ἐγκύκλια μαθήματα μέ ἄριστες ἐπιδόσεις καί ἔζησε τίς ἱερές συγκινήσεις τῆς παιδικῆς καί ἐφηβικῆς θρησκευτικότητος στοῦ περιβάλλον τῆς εὐσεβοῦς οἰκογένειάς του.

Στό ἀρχοντόσπιτο τῆς οἰκογένειας Ἀθανασίου Φαραζουλῆ ἐφιλοξενεῖτο ὁ μακαριστός πατήρ Εὐσέβιος Ματθόπουλος, ὅπου καί ἐγνώρισε τόν ἐφηβο υἱόν τῆς Διονύσιου.

Ἡ γνωριμία αὕτη ὑπῆρξε σταθμός καθοριστικός γιά τήν μετέπειτα ζωὴ τοῦ Διονυσίου καί διήρκησε ἰσόβια, μετά τήν ἔνταξή του στήν ἀδελφότητα θεολόγων ΖΩΗ.

Μετά τήν ἀποπεράτωση τῶν ἐγκύκλιων σπουδῶν στό Αἶγιον, ὁ νεαρός Διονύσιος ἔρχεται στήν Ἀθήνα καί ἐγγράφεται ἀρχικά στή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου. Μετά τόν πρῶτον χρόνον τῆς φοιτήσεώς του σέ αὐτήν, θεωρεῖ ὅτι τοῦτο δέν ἀνταποκρίνεται στίς προσδοκίες του καί ἀποφασίζει τόν ἐπό-

μενο χρόνον νά ακολουθήσει θεολογικές σπουδές. Αὐτή του ἡ ἀπόφαση ἦταν καί ἀπόρροια τοῦ δεσμοῦ του μέ τόν πατέρα Εὐσέβιον, τόν ὁποῖον συναντᾷ τακτικά στήν Ἀθήνα μαζί μέ ἄλλους εὐσεβεῖς νέους τῆς ἡλικίας του, οἱ ὁποῖοι σύντομα θά ἀποτελέσουν τήν ἱδρυτική ομάδα τῆς ἀδελφότητος Θεολόγων ΖΩΗ (ἔτος 1907), ἐπίλεκτον μέλος τῆς ὁποίας ἦταν καί ὁ πατήρ Διονύσιος Φαραζουλῆς.

Μετά τήν λήψη τοῦ πτυχίου τῆς θεολογίας στήν συνέχεια στίς 17 Μαρτίου 1908 ἐντάσσεται στούς μοναχοὺς τῆς ἱστορικῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καί τήν Κυριακή τῶν Μυροφόρων (1908) χειροτονεῖται διάκονος σέ ναόν τοῦ Αἰγίου. Ἐπανερχόμενος στήν Ἀθήνα ὡς κληρικός πλέον ἀρχίζει ἐπίσημα τήν κηρυκτική του δράση σέ κεντρικούς ναοὺς τῆς Πρωτεύουσας, ὅπως ἐκείνων τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Καρύτης καί στόν Μητροπολιτικόν ναόν. Παράλληλα βρίσκει εὐκαιρίες γιά ὁμιλίες καί στήν ἐπαρχία.

Τό ἔτος 1911 ἐκδίδεται τό θρησκευτικόν φύλλον ΖΩΗ, στό ὁποῖο ἀφιερώνει πολὺν χρόνον ὡς ἓνας ἀπό τοὺς βασικούς συντάκτες του, πρᾶγμα πού θά συνεχισθεῖ μέχρι τόν πρόωρο θάνατό του. Πολλά ἀπό τὰ ἄρθρα του αὐτά ἔχουν περιληφθεῖ σέ βιβλία τῶν ἐκδόσεων ΖΩΗ ὅπως ἡ «Χριστιανική Οἰκογένεια», «Ρήματα ζωῆς», ἡ «Μεγάλη Παρασκευή», «Ἐρμηνεῖς τῆς Κυριακῆς προσευχῆς».

Ἡ φήμη τοῦ χαρισματικοῦ αὐτοῦ ἱεροκήρυκος ἀπλώνεται στήν Ἀθήνα καί στήν ἑλληνική ἐπαρχία καί μεγάλη κοσμοσυρροή παρατηρεῖται στίς ὁμιλίες του. Καταβεβλημένος ἀπό τήν πρωτοφανῆ αὐτή δραστηριότητα σέ συνδυασμό

μέ τήν σωματικήν ἀσθένεια πού τόν ταλαιπωρεῖ ἀπό καιρό, παραδίδει τό πνεῦμα του Κυριακή πρῶϊ στίς 23 Φεβρουαρίου 1920 στόν Κύριο τῆς ζωῆς, τόν ὁποῖον ἰσόβια ὑπηρέτησε.

ΥΠΟ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ ΞΕΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι γεμάτη ἀπό ἀγῶνες γιά τήν κατάκτηση καί τήν διατήρηση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Καί ὅμως δύο περίπου ἑκατονταετηρίδες μετά τήν ἐθνεγερσία ἡ χώρα εἶναι ὑπὸ οἰκονομική ἐπιτήρηση. Ξένοι ἐμπειρογνώμονες τοῦ Διεθνοῦς νομισμαστικοῦ ταμεῖου καί τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως πᾶνε καί ἔρχονται γιά νά ὑποδείξουν τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα γιά τήν οἰκονομική ἐξυγίανση τῆς χώρας. Τά πολιτικά κόμματα ἀλληλοκατηγοροῦνται γιά τό «τίς πταίει». Ξεχνοῦν ὅτι τὰ μπαλκόνια τῶν προεκλογικῶν συναθροίσεων ἦσαν οἱ χῶροι ἐξαγγελίας καί πλειοδοσίας οἰκονομικῶν παροχῶν στοὺς πολίτες, χωρὶς τήν ἐξασφάλιση τῶν πόρων ἀπό τήν ἐθνική παραγωγή καί δραστηριότητα, προφανῶς μέ ξένα δανεικά χρήματα. Τό σύνθημα ἦταν γιά ἀκόμη καλύτερες ἡμέρες.

Μερικοὶ ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ τακτική αὐτή θά εἶχε ἐπιπτώσεις στό μέλλον καί στήν ζωή τῶν παιδιῶν μας. Τό ἐπιχείρημα αὐτό δέν εἶχε βρεῖ τήν δέουσα εὐρύτερη ἀπήχηση, μέχρι τήν ὥρα τῆς ἐπιβολῆς ἀπὸ ξένους ὀργανισμοὺς τῆς ἐπιτηρήσεως.

Δέν ἔχει τήν ὁποιαδήποτε βάση ἐνδεχόμενος ἰσχυρισμός ὅτι τοῦτο ἦταν πρόθεση τῶν ξένων παραγόντων. Ἡ εὐθύνη εἶναι ἡμῶν τῶν ἰδίων, οἱ ὁποῖοι κάποτε πρέπει νά ἀποκτήσουμε τό αἶσθημα τῆς νοικοκυροσύνης.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Ἡ σύλληψη τῶν παιδοφίλων στό διαδίκτυο δέν εἶναι πάντα εὐκόλη υπόθεση. Ἄν τυχόν ἔχουν ἀγοράσει παιδικό πορνογραφικό ὕλικό ἀπό ἀντίστοιχες ἱστοσελίδες μέ χρέωση τῆς πιστωτικῆς τους κάρτας, τότε τό ἀδίκημά τους στοιχειοθετεῖται σέ σύντομο χρόνο. Ὅμως ὁ ἐντοπισμός καί ἡ σύλληψη ὧων μετέχουν σέ δωμάτια συζητήσεων εἶναι ἐξαιρετικά δυσχερῆς υπόθεση, καθὼς οἱ περισσότεροι παιδόφιλοι χρησιμοποιοῦν ψευδώνυμα καί ἔχουν μάθει κατάλληλες τεχνικές, γιά νά ἀποφεύγουν τόν ἐντοπισμό τους ἀπό τήν ἀστυνομία.

Ἡ πρώτη μεγάλη διεθνῆς ἀστυνομική ἐπιχείρηση κατά τῶν παιδοφίλων στό διαδίκτυο ξεκίνησε στό Λονδίνο στίς ἀρχές τοῦ 2001 μέ τήν κωδική ὀνομασία «Ὁρόσημο» καί εἶχε διάρκεια 10 μηνῶν. Συντονίστηκε ἀπό τή βρετανική ἀστυνομία καί συμμετεῖχαν σ' αὐτή οἱ ἀστυνομικές ἀρχές 19 χωρῶν ἀπό τῆς Εὐρώπης, τήν Ἀμερική καί τήν Ἀσία. Μέ τή συνεργασία ἐταιρειῶν διαδικτύου, πελάτες τῶν ὁποίων ἐπισκεπτόντουσαν τακτικά δωμάτια συζητήσεων παιδοφιλικῶν περιεχομένων, καταμετρήθηκαν 10.000 ἐπισκέπτες σχετικῶν ἱστοσελίδων, ἐντοπίστηκαν 400 χρήστες πού διένειμαν ἔναντι ἀμοιβῆς τέτοιο ὕλικό, καί τελικά συνελήφθησαν 130 ὕ-

ποπτοι καί κατασχέθηκαν δεκάδες ἡλεκτρονικοί ὑπολογιστές.

Σημαντικό πλῆγμα καταφέρθηκε ἐπίσης τόν Δεκέμβριο τοῦ 2007 μέ τήν ἐπιχείρηση «Παράδεισος», πού συντονίστηκε ἀπό τή γερμανική ἀστυνομία. Ἐξαρθρώθηκε τό μεγαλύτερο δίκτυο παιδοφίλων τῆς Γερμανίας καί μαζί του ἐντοπίστηκαν 12.000 παιδόφιλοι σέ 70 χῶρες τοῦ κόσμου μέ τήν κατηγορία τῆς κατοχῆς καί διακίνησης παιδικοῦ πορνογραφικοῦ ὕλικου! Τήν ἐπιχείρηση προκάλεσε ἡ ἀναφορά μιᾶς γερμανικῆς ἐταιρείας παροχῆς ὑπηρεσιῶν διαδικτύου, ἡ ὁποία μέ χαρά εἶχε παρατηρήσει μιᾶ ἀσυνήθιστη αὔξηση τοῦ τζίρου της ἀπό ἀγοραπωλησιές βίντεο. Μιά ἐνδελεχῆς ἔρευνα τῶν στελεχῶν της ἀπεκάλυψε τή φρίκη τοῦ παιδοφιλικῶν ὀπτικοακουστικοῦ ὕλικου, πού ὁδήγησε στή σύλληψη 1.700 Γερμανῶν ὑπόπτων.

Τόν ἴδιο μῆνα ξεκίνησε, μέ τήν ἐπίβλεψη τῆς Interpol, καί ὁλοκληρώθηκε κατά τό πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 2008 ἡ ἐπιχείρηση «Carousel», ἡ ὁποία διενεργήθηκε σέ 20 χῶρες, ἀνάμεσά τους καί ἡ Ἑλλάδα, μέ στόχο τήν ἐξάρθρωση ἑνός τεραστίου δικτύου παιδοφιλίας. Σ' αὐτή τή διεθνή ἐπιχείρηση συγκεντρώθηκε τό πιό ἀνατριχιαστικό ὕλικό παιδικῆς πορνογραφίας καί ὁ τρόμος πού ζωγραφίστηκε στά πρόσωπα τῶν ἀστυνομικῶν πού συμμετεῖχαν ἦταν ἀνέπνο-

Βασικά, καί συχνά ἀναπάντητα, έρω-
τήματα τών διωκτικών άρχών είναι ό
τόπος διενέργειας τών έγκλημάτων παι-
δοφιλίας καί ή έθνικότητα τών παι-
διών, πού μαρτυρούν στά χέρια τών
παιδοφιλικών κυκλωμάτων καί κατα-
γράφονται ήλεκτρονικά στό ύλικό, πού
κατάσχουν.

Μόνο άν οί άστυνομικές άρχές τών
χωρών, για τίς όποίες υπάρχουν στοι-
χεία ότι άποτελοϋν τίς χώρες παραγω-
γής αϋτοϋ τοϋ ύλικού, εκπαιδευτοϋν
καί συνεργαστοϋν για τήν άποκάλυψη
αϋτών τών κυκλωμάτων, μπορεί νά ύ-
πάρξει λύτρωση για τά παιδιά αϋτά.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Τό Βυζαντινό Μουσείο, τό όποιο
προσφάτως άπώλεσε τόν ικανό καί άξιο
Διευθυντή του Δημήτριο Κωνσταντίο, έ-
κλεκτό βυζαντινολόγο, διωργάνωσε δύο
ένδιαφέρουσες έκθέσεις.

Η πρώτη έπεγράφετο «Άρχέτυπα. Ά-
πό τίς καλύβες καί τά μαντριά στή
σύγχρονη Τέχνη καί Άρχιτεκτονική».
«Η έκθεση συγκροτείται από 180 φω-
τογραφίες πού άποτυπώνουν καλύβες
καί μαντριά, διάσπαρτα στό έλληνικό
τοπίο. Οί κατασκευές αϋτές, δείγματα
μιās άνεξερεϋνητης, άνώδυμης καί άλη-
θινής άρχιτεκτονικής, προσεγγίζονται
ώς άρχιτεκτονικά άρχέτυπα, μέ άναφο-
ρές στοϋς προϊστορικούς χρόνους. Πα-
ράλληλα, συσχετίζονται μέ έργα της
σύγχρονης Τέχνης καί Άρχιτεκτονικής,
καταγράφοντας μιá ύπόγεια διαδρομή
εϋαισθητοποιημένων δημιουργών πού ά-
ναζητοϋν τήν άλήθεια στό έργο τους». Οί
φωτογραφίες είναι τοϋ άρχιτέκτονος
καί δημιουργοϋ της έκθέσεως κ. Γιώρ-

γου Τριανταφύλλου. Ό καλλιτέχνης συ-
νεκέντρωσε φωτογραφίες από τήν κατα-
σκευή προχείρων καταλυμάτων για τά
οικόσιτα ζώα από τήν έλληνική ύπαι-
θρο (στάβλοι, καλύβες κ.λπ.), καί τά
συνέκρινε μέ νέες τάσεις ζωγράφων (ό-
πως τοϋ Κ. Τσόκλη, τοϋ Γ. Κουνέλη,
τοϋ Άλ. Άκριθάκη), καθώς καί μέ ύ-
λοποιημένα σχέδια οικιών καί κτηρίων
έλλήνων καί ξένων άρχιτεκτόνων. Είναι
έκπληκτικό νά βλέπη κάποιος άποτυπω-
μένη σέ φωτογραφίες μιá καλαμένα
καλύβα σέ κάποια άγροτική περιοχή
καί ένα σπίτι κατασκευασμένο μέ παρό-
μοια ύλικά σέ κάποια λίμνη τοϋ Κανα-
δά. Άλλο παράδειγμα είναι ή φωτο-
γραφία στάβλου μέ ύποστηρίγματα πασ-
σάλων καί ή είσοδος της παιδικής χα-
ρās στήν Φιλοθέη, τήν όποία κατεσκευ-
ασε ό Δημ. Πικιώνης. Σέ άλλη περί-
πτωσι φωτογραφίζεται μιá ξύλινη πρό-
χειρη κατασκευή μέ σανίδες καί δίπλα
της τοποθετείται πίνακας τοϋ Γ. Κουνέ-
λη μέ άκριβώς ίδια άπεικόνισι. Υποθέ-
τει κάποιος ότι ό καλλιτέχνης τοϋ πί-
νακος (μεικτής τεχνικής) Γ. Κουνέλης
είχε δη καί έμπνευσθή για τήν δημιουρ-
γία του από τήν συγκεκριμένη προχει-
ροκατασκευή της φωτογραφίας.

Ό δημιουργός της έκθέσεως θεωρεί
ότι υπάρχουν σέ όλους τοϋς ανθρώπους
 όλων τών περιοχών καί τών έποχών,
κάποιες κοινές άντιλήψεις, για τό πώς
κτίζεται ένα σπίτι ή τό πώς γίνεται μιá
κατασκευή. Αϋτά τά όνομάζει «άρχέτυ-
πα» καί προσεπάθησε νά τό τεκμηριώση
μέ τήν φωτογραφική άπεικόνισι άπλών
κατασκευών τοϋ λαοϋ της ύπαιθρου καί
σύγχρονων κατασκευών από άρχιτέκτο-
νες καί είκαστικούς καλλιτέχνες.

Ἡ δευτέρα ἔκθεσις εἶχε τὸν τίτλο «Τό Βυζάντιο καὶ ἡ νεώτερη τέχνη. Ἡ πρόσληψη τῆς βυζαντινῆς τέχνης στὴν ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ τοῦ α' μισοῦ τοῦ 20^{ου} αἰώνα». Σ' αὐτὴν τὴν ἔκθεσι ἐγένετο μία παρουσίασις πενήντα ἔργων ἀπὸ κάποιους ἐκ τῶν νεωτέρων ἐλλήνων ζωγράφων, οἱ ὅποιοι ἐπηρεάσθησαν στὴν τέχνη τους ἀπὸ τὴν τεχνικὴ καὶ τὴν θεματολογία τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας. Ἀναφέρομε τοὺς ζωγράφους Κ. Παρθένη, Ν. Ἐγγονόπουλο, Γ. Τσαρούχη, Σπ. Βασιλείου, Σπ. Παπαλουκά, Φ. Κόντογλου, Ἀγ. Ἀστεριάδη καὶ Πολ. Ρέγκο.

Ἡ ἔκθεσις αὐτὴ παρουσιάζει ἐλάχιστα ἔργα καὶ εἶναι, θὰ ἔλεγε κάποιος, «στριμωγμένη» στὴν τελευταία ἔξοδο τοῦ Μουσείου πρὶν τὴν ἔξοδο. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσωμε ὅτι σέ ἀντίθεσι μὲ παλαιότερες περιοδικές ἐκθέσεις, οἱ ἀναφερόμενες ἐπιβάλλουν στὸν ἐπισκέπτη νὰ διέλθῃ ὅλες τὶς αἰθουσες τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου γιὰ νὰ τὶς ἐπισκεφθῇ.

Κατὰ τὴν γνώμη μας μία μόνον μικρὴ γεῦσι τοῦ πόσον ἐπηρέασε ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφία καὶ τεχνοτροπία δίδεται μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά. Θὰ μπορούσε νὰ περιλαμβάνῃ καὶ ἄλλα πολλὰ ἔργα καὶ κυρίως νὰ ἐπιμείνῃ στὶς ἄδηλες ἐπιδράσεις τῶν νεωτέρων ἐλλήνων καλλιτεχνῶν ἀπὸ τὸν συμβολικὸ τρόπο ἀναπαράστασews τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς. Νομίζομε ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπίδρασις, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμοιότητες τῆς βυζαντινῆς τέχνης μὲ τὴν μοντέρνα ζωγραφικὴ τοῦ 20^{ου} αἰῶνος δὲν ἔχουν ἐπαρκῶς μελετηθῇ.

Κλείνοντας τὸ σημείωμά μας αὐτὸ θεωροῦμε ὅτι καὶ οἱ δύο ἐκθέσεις ἔχουν νὰ προσφέρουν πολλὰ στὸν φιλότεχνο θεατὴ τους καὶ ἀξίζουν τὴν ἐπίσκεψί μας.

Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Σημ. Ὁ τίτλος τοῦ σχολίου μας τοῦ μηνός Ἀπριλίου μετετράπη σὸ τυπογραφεῖο ἀπὸ «**εὐτελισμός**» τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος» σὲ «**εὐαγγελισμός**», ἀλλοιώνοντας τὸ νόημα. Ζητοῦμε συγγνώμη ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 210.32.35.023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθῆναι. Ὑπεύθυνη Τυπογραφείου: Μαρία Κ. Τσινταράκη, Γαμβέττα 12, 106 77 Ἀθῆναι, Τηλ. 210.38.05.816. Τιμὴ τεύχους ΕΥΡΩ 1,50. Ἐτησίᾳ συνδρομῇ, Ἐσωτερικοῦ ΕΥΡΩ 15, Ἐξωτερικοῦ ΕΥΡΩ 30. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσει εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελλοὶ ἐντύπων ἐν γένει καὶ θιθλοκρισαὶ δὲν δημοσιεύονται. www.xee.gr. ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθῆναι, Ἰούνιος 2010

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπό τίς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

Ἀρχιμ. **ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ**

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τή βιογραφία

τοῦ ποιητοῦ καί μελετήματα γιά τό ἔργο του

* * *

Ἀρχιμ. **ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ**

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ

Κορυφαῖοι τοῦ Πνεύματος «μαρτυροῦν τή ἀληθεία»

* * *

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210.32.21.283

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ. Τ. 105 61
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπό τίς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρῦσανθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος

Ὁ Κύπρου Μακάριος Β΄

Ὁ Κασσανδρείας Εἰρηναῖος

Ἰωακείμ Γ΄ Οἰκουμενικός Πατριάρχης

* * *

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τό ἀληθινὸ τοῦ πρόσωπο

καὶ ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ

* * *

ΔΗΜ. Α. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210.32.21.283